

LUNDS
UNIVERSITET

Terra sigillata i Skandinavien

Handelskontakter och handelsvägar

Matea Cavka
ARKK04, kandidatuppsats i arkeologi, HT 2015
Lunds universitet
Institutionen för arkeologi och antikens historia
Handledare: Fredrik Ekengren

ABSTRACT

Terra sigillata is a roman pottery type that was primarily produced in western Europe during the period between first century and fourth century AD. This pottery, as well as other objects imported from the Roman Empire, can perhaps show trading routes between societies in Scandinavia and societies in Europe. Accordingly the aim of this essay is to distinguish possible trading routes that have been used between societies in Scandinavia and in Europe. For the purpose of discussing possible trading routes, this essay also includes research of the terra sigillata findings in Scandinavia.

Research about these findings in Scandinavia has been carried out through archaeological databases and databases that have made it possible to search in Scandinavian museum archives. Following the search through different kinds of databases, literature have been used in order to increase the reliability in the information from the databases, as well as achieving more detailed information about the findings. The Scandinavian terra sigillata material has been compared with the material primarily in northern Germany, but also partially the material in Poland. Northern Germany and Poland have been selected because of they being the former northern area of the roman, and so making the region between Scandinavia and the borders of the Roman Empire.

This research has shown that trading between the societies in Scandinavia and in Europe, as well as trading with the production sites and Scandinavia are both possible. Trading between societies in Poland and Scandinavia should also be included, even though the terra sigillata material in Poland is not as large as the material in the northern Germany. This research also shows the possibility of some kind of distribution of terra sigillata from larger to smaller settlements in Scandinavia.

Key words: terra sigillata, terra sigillata in Scandinavia, roman pottery, Samian ware, trading

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	1
1 INLEDNING	2
<i>1.1 Syfte och frågeställning</i>	2
<i>1.2 Forskningshistorik</i>	3
<i>1.3 Teoretiska perspektiv</i>	7
<i>1.4 Metod och källmaterial</i>	9
1.4.1 Källkritik	10
2 ANALYS	12
<i>2.1 Fyndplatser och kontexter</i>	12
2.1.1 Fyndplatser i Danmark	13
2.1.2 Fyndplatser i Sverige	14
<i>2.2 Datering och typer</i>	17
<i>2.3 Produktionsplatser</i>	20
<i>2.4 Resultat av analysen</i>	23
3 DISKUSSION	25
<i>3.1 Handel inom Skandinavien</i>	26
<i>3.2 Handel mellan Europa och Skandinavien</i>	28
4 SLUTSATSER	33
REFERENSER	35
Appendix 1	40
Appendix 2	45

FÖRORD

Jag skulle vilja tacka *Fredrik Ekengren* för handledning och för hans fyndiga idéer och råd. Jag skulle även vilka tacka *Mogens Bo Henriksen*, från Odense Bys Museer, för hans hjälp med att förtydliga några fynd där information har varit för ofullständig. Till sist vill jag tacka *Anna Isberg* och *Arnad Gačić* för korrekturläsning av uppsatsen.

1 INLEDNING

Terra sigillata är en romersk keramiktyp som framförallt producerades under den romerska järnåldern och importerades till stora delar av Europa. Denna föremålsgrupp, i likhet med övriga romerska importföremål, kan möjligen påvisa kulturella handelskontakter med det romerska imperiet, men även kontakter mellan de germanska samhällena.

Terra sigillata, även kallat för ”*Samian ware*” i brittisk forskning, karakteriseras genom sin glansiga yta och röda, ibland orangea, färg. Keramiken är inte glaserad, utan får sin glansiga yta genom slamning, en teknik där lervälling förs på keramikens yta innan det bränns i 900-110 °C. Produktionen av denna keramiktyp började främst i Arrezzo, Italien, på 30-40-talet f.Kr. och hade flera influenser från grekiska megariska skålar. Denna keramik har kommit att kallas för arrentinsk keramik. Produktion av arrentinsk keramik upphörde kring 84 e.Kr., men genom det romerska imperiets expansion som bland annat ledde till förbättrade handelsmöjligheter och ökad efterfrågan av handelsvaror resulterade i att denna keramiktyp redan hade introducerats till Västeuropa runt 100 år tidigare. Beroende på var dessa verkstäderna i det romerska imperiet var placerade skiljer sig keramikens färg, form och motiv. Keramiken producerad i de väst- samt centraleuropeiska verkstäderna skiljer sig från arrentinsk keramik genom färgen, då dessa har en mer orange ton, och även motiv och form, där exempelvis influensen av megariska skålar helt försvunnit. Med anledning av dessa skillnader har den väst- samt centraleuropeiskt producerade keramiken kommit att kallas för *terra sigillata* och anses vara en efterträdare. Produktionen av *terra sigillata* fortsatte in på 200-talet e.Kr. (Hartley 1969: 235-238; Bulmer 1980: 6f, 13-20).

Det romerska imperiets expansion medförde även flera verkstäder utanför Europa. Under 200-talet e.Kr. fanns verkstäder i bland annat Tunisien, som skiljer främst i utseende från den västeuropeiskt producerade *terra sigillata* och kallas istället för ”*African Red Slip ware*” (Bulmer 1980: 21f). Produktionen av *terra sigillata* i Europa hade redan etablerats innan det första århundradet, men större mängder av denna keramiktyp har inte påträffats i Skandinavien förrän yngre romersk järnålder.

1.1 Syfte och frågeställning

I jämförelse med Centraleuropa finns det enbart ett fåtal fynd av *terra sigillata* i Skandinavien och därför har den romerska keramiktypen studerats i stor utsträckning. Den senaste större studien av romersk import som nämner *terra sigillata* är från sent 1980-tal och fram till idag har nya fyndplatser påträffats. Syftet är därför att göra en ny sammanställning av den geografiska

spridningen av terra sigillata i Skandinavien. Utifrån den geografiska spridningen kommer sedan handelskontakter dels mellan Centraleuropa och Skandinavien, och dels handelskontakter inom Skandinavien, att diskuteras samt möjliga handelsvägar för dessa.

De frågeställningarna som kommer att behandlas är:

- Var finns terra sigillata i Skandinavien och i vilka kontexter förekommer de?
- Vilka typer av terra sigillata förekommer i Skandinavien och hur är fynden daterade?
- Från vilka tillverkningsplatser kommer dessa?
- Går det att urskilja handelsvägar och kontakter genom den geografiska spridningen av terra sigillata i Skandinavien?

1.2 Forskningshistorik

Forskningen rörande romersk import i Skandinavien och andra områden utanför den romerska gränsen är bred. De romerska föremålen härkomst, typologi, och kronologi samt vilka kulturella relationer dessa speglar har länge varit av stor betydelse i järnåldersforskningen. Nedan kommer ett antal studier som berör detta tas upp samt de studier som har varit avgörande för kunskapen om terra sigillata i Skandinavien.

Några av de perspektiv ur vilka romerska föremål har studerats i är exempelvis deras betydelse och funktion, hur den romerska kulturen påverkade den materiella kulturen i de germanska samhällena och inte minst handeln mellan det romerska imperiet och områden utanför gränsen. Terra sigillata har studerats utifrån liknande perspektiv, men det är även viktigt att känna till att denna keramiktyp har studerats i egenskap av ledartefakter. Klassificeringar har bland annat publicerats som framförallt baseras på bland annat stämplat, form och dekor. En av dessa klassificeringar, som även används idag, är Hans Dragendorffs typologi från 1895 som omfattar 55 typer. Serien har utökats av flera senare forskare inklusive *Joseph Déchelette*, *Robert Knorr* och *Henry Beauchamp Walters* (Hartley 1969: 240f; Bulmer 1980: 7).

En omfattande sammanställning har bland annat utförts av *Hans Jürgen Eggers* (1951), där han har katalogiserat och typologiserat all romersk import i Norden. Utöver katalogen och illustrationer över typerna av den romerska importen diskuterade han även möjliga handelsvägar innanför den romerska gränsen och områden utanför. Han påpekade dock att exakta handelsvägar inte är möjliga att urskilja, men enligt det arkeologiska materialet har handelsvägar över vatten huvudsakligen används i Norden och till viss del i Centraleuropa (Eggers 1951: 64-70).

Med grund i Eggers studie har flera senare sammanställningar kring romersk import publicerats. En av dessa är *Jürgen Kunows* studie från 1983, där syftet var att förnya sammanställningen av

romersk import i området *Germania libera* upp till Markomannenkriget. Studiens främsta syfte var att lägga till nya fynd från senare undersökningar, men även göra en ny typologi av de romerska föremålen. Dock ligger fokus mer på brons- och glaskärl. Kunow studie behandlade även handeln, dock studeras vilka faktorer som krävdes för handelns struktur i det romerska imperiet och inte tänkbara handelsvägar eller kontakter. Han menade att för detta behövs bland annat ett utvecklat transportsystem och en långdistansförbindelse, så att försäljningen från produktionsplatserna kunde säkerställas. Han diskuterade även andra aspekter av de romerska föremålen, där bland annat funktionen nämns och även skillnaden mellan romersk import i kvinnliga och manliga gravar.

En senare, mer fullständig, översikt av romerska importkärl från äldre och yngre romersk järnålder i Norden publicerades 1987 av *Ulla Lund Hansen*. Utöver sammanställningen över alla romerska importkärl har hon även utfört en egen kronologi över den romerska järnåldern som främst är baserad på kombinationsanalyser av det danska materialet från romersk järnålder samt andra kronologiska analyser. Den största delen i hennes avhandling är dock där hon undersökte hur utbytet av föremål mellan det romerska imperiet och det fria Germanien kan ha sett ut samt de faktorer som ledde till behovet av detta utbytet. För att kunna studera detta undersökte hon bland annat sammanbanden mellan den romerska importens spridningsmönster i Norden och de politiska förhållandena i det romerska imperiet. En av slutsatserna som Hansen kom fram till var att det romerska imperiets expansion fram till floden Rhen påverkade både samhällena inom de redan ockuperade områdena samt samhällena norr om den romerska gränsen. Denna slutsats baserades på ändringar i den materiella kulturen som kan spåras redan under romersk järnålder. I bland annat Skandinavien utgjorde de romerska föremålen, och även andra prestigeföremål, en viktig roll i att upprätthålla strukturen i de hierarkiska samhällena, där ägandet av dessa föremål kunde tyda på en högre social status. Detta baseras på det faktum att majoriteten av romerska föremål har upptäckts i gravar med en högre social status. Denna funktion i att ägandet av romerska importföremål kan tyda på en högre social status i de skandinaviska samhällena, är en möjlig förutsättning för detta utbyte av föremål. Utöver detta har Hansen även dragit slutsatsen att Danmark var det område som hade bättre kontakt med det romerska imperiet, främst baserad på den höga koncentrationen av romerska föremål. Hon argumenterade för att Själland var under den yngre romerska järnåldern den plats som hade en handelskontakt med området vid floden Rhen och på så sätt var ett centrum för import av romerska föremål i Skandinavien. Romerska föremål ska då främst ha kommit till Själland innan de distribuerades ut till övriga områden i Norden. Med perioden C2, runt 250-300 e.Kr. (figur 1), börjar importmängden i Danmark att avta ungefär samtidigt som det romerska imperiet slås av politiska oroligheter. Under samma period sker även en geografisk förskjutning av centrum för

romerska föremål i Norden. Då var istället sydöstra Fyn och Jylland de dominerande platserna och i Sverige börjar även Skåne, Öland och Gotland växa fram som centrum. Fyndmaterialet på både väst- och östdelen av Norge visar även att centrum börjar bildas här. Den kultur som etableras efter det romerska imperiets riksdelen i slutet av 300-talet e.Kr. hade dock ingen direkt påverkan på de skandinaviska områdena, men romersk import börjar allt mer att avta och den frankiska materiella kulturen, som växte fram i dagens Frankrike, är den materiella kulturen som påverkar bland annat de skandinaviska områdena i senare tid (Hansen 1987: 239-253, 254-266).

Ytterligare en sammanställning av romersk import är serien ”*Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum*”. Denna serie behandlar främst områden utanför den romerska gränsen och består av flera olika serier som fokuserar på geografiska områden. Den serie som har använts i denna studie är området som idag är norra Tyskland och är uppdelat i sju band (1994-2009). Serier som behandlar Polen, Ungern och Litauen finns idag och andra områden som dagens Moldavien, Skottland är under utarbetning. I denna studie har främst sammanställningarna av de romerska fynden i norra Tyskland används. Till skillnad från Kunows och Hansens sammanställning fokuserar dock inte denna studie på enbart några fyndkategorier, utan har med samtliga romerska föremålskategorier.

En studie som behandlar relationen mellan det romerska imperiet och Skandinavien, inklusive handel, är utställningen ”*Roman Reflections*” som organiserades genom ett samarbete mellan flera skandinaviska, tyska och italienska museer. I utställningskatalogen från 1996 görs främst en jämförelse mellan skandinaviska och romerska föremål, för att kunna se romerskt inflytande på den materiella kulturen i Skandinavien. Utifrån detta diskuteras kommunikationen mellan det romerska imperiet och Skandinavien, romerska influenser som medförde förändringar i de skandinaviska samhällena och olika aspekter inom fyndmaterialet som exempelvis vapen och rustningar, hushållsredskap, smycken, föremål med religiösa funktioner och handel. Utifrån den materiella kulturen dras slutsatsen att Danmark hade den främsta kontakten med det romerska imperiet, där Danmark är platsen med högst koncentration av romerska föremål. Konklusionen, i stora drag, som studien kommer fram till är att Skandinavien, i början av järnålder, var väldigt influerad av det romerska imperiet och flera influenser förändrade både strukturen i samhället och den materiella kulturen (Roman Reflections 1996; jfr. Ekengren 2009).

Annan studie, som behandlar kulturpåverkan från det romerska imperiet till de germanska samhällena, är Michael Erdrichs ”*Rom und die Barbaren*”. Denna studie fokuserar mer på området nordväst om den romerska gränsen och baseras på alla romerska föremål i Nederländerna, norr om floden Rhen och även de romerska föremålen i Tysklands förbundsländer Sachsen och Schleswig-

Holstein. Utöver fyndmaterialet användes även historiska källor, där politiska och diplomatiska kontakter mellan det romerska imperiet och samhällena i både Gallien och Germanien omnämns. Studien skiljer sig däremot från tidigare forskning inom liknande områden. Istället för att enbart datera de romerska föremålen deponering, har man försökt ge dateringar till när de romerska föremålen har kommit i kontakt med de germanska samhällena. Detta har genomförts med hjälp av analyser av fyndens produktionstillfälle samt deras omloppstid. Studiens slutsats är att förekomsten av romerska föremål i området utanför den romerska gränsen introducerades inte genom ett plötsligt tillförande av fynd, utan romersk import har nått dessa samhällen genom, vad som kunde urskiljas, sex olika faser (Erdrich 2001: 144-150).

En mindre studie som enbart fokuserar på terra sigillata och keramikens möjliga funktion i både det romerska imperiet och i Danmark är *Marlene Kramms* uppsats från 2005. Hon diskuterade olika aspekter av keramiken, som exempelvis tillverkningsplatser, dateringar, romersk kulturell påverkan i de danska samhällena och politiska faktorer i både Danmark och i det romerska imperiet. Genom detta ger hon en mer detaljerad inblick över de möjliga faktorerna till terra sigillatans spridning i Skandinavien (Kramm 2005: 6-14). Det hon bland annat kom fram till var att det finns inget som tyder på att terra sigillata i Skandinavien hade samma funktion som i det romerska imperiet, där keramiken hade ett mer praktiskt och ideologiskt syfte inom mat- och dryckesseder. Dock används terra sigillata bland annat för att uttrycka rang och status i samhället, men även om detta var en viktig importvara finns det inget som tyder på att terra sigillata hade en speciell ideologisk funktion. Hon avslutar sin uppsats med att påpeka på att det är farligt att skapa generella tolkningar för grupper av import, då varje föremål har en egen kontext och bör därför tolkas enskilt utifrån den kontexten som föremålet påträffas i (Kramm 2005: 1, 30-32).

En ytterligare studie kring romersk kulturpåverkan med fokus på Norden är *Kent Anderssons* ”*I skuggan av Rom*” som publicerades 2013. Även här dras bland annat paralleller mellan romersk och skandinavisk materiell kultur, men till skillnad från ”*Roman Reflections*” och Erdrichs studie använde Andersson antika texter som beskriver Skandinavien samtidigt som den materiella kulturen diskuteras. Några av aspekterna som tas upp är ifall spridningen av romerska och skandinaviska föremål sker exempelvis via en administrativ handel eller som krigsbyten och souvenirer. Här tas det även upp att den romerska militären kan ha spelat en viss roll i föremålen förflyttning, då dessa bland annat använde pärlor som lyckoamuletter (Andersson 2013: 79). Genom att främst ställa skildringar av Skandinavien i antika texter mot den materiella kulturen visade Andersson hur den romerska kulturen påverkade Norden.

Nyare forskning, som har en mer teoretisk utgångspunkt när det gäller terra sigillata-materialet, är av *Astrid van Oyen* (2015) som problematiserar detta uppförande av kategorier inom materiell kultur med terra sigillata som utgångspunkt. Hon menar inte att kategorier är något som borde avskaffas, utan mer att detta sätt, att enbart kategorisera en föremålsgrupp och därigenom skilja föremålen från världen, gör att kategorin förlorar sin agency i den världen. Hon menar i terra sigillata-materialets fall som en kategorisering ska förankras på nytt genom att använda det teoretiska perspektivet ”*Actor-Network Theory*” som kan ge mer information om föremålsgruppen istället för att skilja dessa från den världen de tillhör. Hon avslutar med att diskutera ”*Actor-Network Theory’s*” potential inom arkeologi som kan ge nya modeller av materiell agency samt orsakssamband och på så sätt ge ny information (Oyen 2015).

Dessa tendenser inom järnåldersforskningen, som behandlar romerska importföremål, i bland annat att utföra sammanställningar av fyndplatser för att kunna komma fram till olika aspekter inom de samhällena utanför den romerska gränsen kommer även att användas i denna studien. Även jämförande mellan spridningsmönster från olika platser är väsentligt för att kunna diskutera handelskontakter samt handelsvägar.

1.3 Teoretiska perspektiv

Här kommer de teoretiska perspektiv som har använts i denna studien att förklaras. Först och främst är det viktigt att känna till att det finns relationer mellan föremål och människor och inom arkeologi utgör föremål ett viktigt källmaterial. Denna syn på föremål har under tidigare forskning inom arkeologi varit daterings- och typologimaterial. I senare tid har dock synen på föremål ändrats och de anses nu vara integrerade med människor. Ett av dessa nya begrepp som har medfört denna nya syn på föremål är föremålets så kallad kulturella biografi. Föremålets kulturella biografi utgör att föremål, och även människor, genomgår konstanta förändringar under tid. Föremål får en mening genom sociala handlingar och begreppet ”föremåls biografi” är till för att belysa denna process (Gosden & Marshall 1999: 169f).

En viktig del av föremåls biografi är särskilda föremåls betydelse som handelsvara. Skapande av en handelsvara består av bland annat kulturella processer, där handelsvarorna förutom att produceras som materiella föremål, måste även blir kulturellt markerade som ett speciellt föremål och på så sätt kunna få betydelsen som handelsvara. Viktigt att notera är dock att samtliga föremål som finns i ett samhälle inte behöver få en betydelse som handelsvara. Förutom föremål som handelsvaror finns det även en annan typ av föremål som genomgår en typ av utbyte; det vill säga gåvor som har en funktion i att skapa relationer mellan olika samhällen och platser (Appadurai

1986: 11; Kopytoff 1986: 64). Betydelser av ett föremål kan samtidigt förändras under samma omloppstid. Föremålet kan vara en handelsvara för en person, men få en betydelse som exempelvis en gåva för en annan person (Appadurai 1986: 13; Kopytoff 1986: 64).

För att få en bättre förståelse för handeln under den perioden som denna studien behandlar, kommer nu definition samt förutsättningar för handel under förhistorien att förklaras. Enligt Nationalencyklopedin är definition av handel ett ”överordnat begrepp för verksamheter som sysslar med omsättning av varor, tjänster och kapital mellan regioner och mellan människor.”. Handel inom arkeologi definieras däremot som en transaktion mellan två aktörer, där båda har samma uppfattning om värde mellan vad som ges och vad som tas emot, eftersom det bland annat inte mer exakt går att urskilja den valutan som har använts inom utbytet (Renfrew 2012: 134f). För att handel ska kunna fungera behöver handelsvaran, eller gåvan, i ett utbyte vara värdesatt. Dock kan inget föremål bli värdefullt förrän det har lagts märke till. Ett exempel är jade från Kina, som inte hade importerats till andra länder ifall det inte redan hade värdesatts i Kina (Hodder 2012: 43; Renfrew 2012: 134f). Samtidigt är det viktigt att notera att med värde behöver det inte betyda att föremålets värde är densamma som för exempelvis prestigeföremål, utan värde kan även vara för vardagligt bruk, exempelvis ätbart material som exporteras och importeras (Renfrew 2012: 134). Dessa föremål styrs av både konsumtion och efterfrågan, där efterfrågan växer fram genom bland annat sociala vanor, varav gåvor, som det nämns ovan, har en funktion i att exempelvis skapa sociala relationer mellan olika platser och används oftast inom maktsammanhang (Appadurai 1986: 11, 29).

Inom denna perioden är det däremot svårt att fastställa ifall föremålen har varit handelsvaror eller gåvor. Detta leder till att det är svårt att urskilja ifall handel under förhistorien, i detta fall den romerska järnålder, har varit ett administrativ och ekonomiskt styrt utbyte av föremål eller om utbytet har haft en mer symbolisk mening, som att skapa sociala relationer. Olika källor kan tyda på olika aspekter, antika källor nämner exempelvis hur det romerska imperiet använde sig av föremål för att skapa diplomatiska relationer både inom de romerska provinserna och med områdena utanför den romerska gränsen (Appadurai 1986: 11, 57; Hedeager 1990: 134f; Grane 2007: 83). Samtidigt är ett utbyte av romerska föremål viktigt för att kunna upprätthålla strukturen i de hierarkiska, germanska samhällena (Hansen 1987: 253). I de fall där ett utbyte av föremål används för att skapa diplomatiska relationer får utbytet en mer politisk funktion samt en mer administrativ distribution av föremålen, medan i Hansens fall får utbytet både en politisk, och en mer symbolisk mening. *Lotta Hedeager* nämner att det romerska imperiet använde sig av föremål för att skapa diplomatiska relationer mellan områden och imperiet, men samtidigt nämner hon även den diskussion kring

romersk import som prestigevaror. Dessa prestigevaror, menar hon, är en viktig aspekt inom hierarkiska samhällen, vilket stämmer överens med Hansens syn på romerska importföremål (Hedeager 1990: 91f). Denna syn på romerska importföremål som prestigevaror, som var bland annat viktiga för att upprätthålla sociala och politiska organisationer inom hierarkiska samhällen, är även en bred diskussion inom forskningen av romerska importföremål utanför det romerska imperiet. Denna studie kommer inte att ta upp diskussionen kring romerska föremål som prestigevaror, utan utgångspunkten kommer att ligga i det som beskrivits ovan; att importföremål måste ha blivit värdesatta.

Denna studie kommer inte att göra något försök i att förklara vad för typ av utbyte som kan ha skett. Dock är det viktigt att notera dessa två sätt i att utbyta föremål, då denna diskussion är viktig för att förstå resonemangen som förs i kapitel 3. Det är även viktigt att notera de förutsättningar för handel som nämns ovan, då även dessa är viktiga för att kunna förstå varför bland annat denna typ av keramik har valts att exporteras till området utanför den romerska gränsen och varför inte all typ av keramik som producerades i det romerska imperiet exporterades.

1.4 Metod och källmaterial

Källmaterialet som har använts i denna studie är olika typer av publikationer, som skrifter, rapporter och elektroniska resurser som är främst i form av sammanställningar över danska utgrävningar och är främst en litteraturstudie. För att få fram fyndplatser av terra sigillata har olika databaser använts för att bland annat kunna söka i olika museisamlingar. I särskilda fall, främst i Danmark, har det krävts att söka i äldre, så kallade, museumprotokoll. För de danska fynden har Kulturarvsstyrelsens databas Kulturarv använts, för de svenska fynden har Riksantikvarieämbetets databas Kringla använts och för de norska fynden har Universitetsmuseenes samlingsportaler och den arkeologidatabasen Arkeoland använts. Utifrån detta har publikationer sökts för att öka trovärdigheten av informationen från de arkeologiska databaserna samt för att kunna få information kring fyndens kontext, typer, datering samt produktionsplats.

För att kunna diskutera möjliga handelskontakter och handelsvägar mellan Europa och Skandinavien har det skandinaviska terra sigillata-materialet jämförts med de tyska och till viss del det polska materialet. Information kring terra sigillata-fyndplatserna i Tyskland och Polen är huvudsakligen från publikationer. Det som har jämförts med är spridningsmönster, typer, dateringar och från vilka produktionsplatser kärl härstammar från. Det tyska och polska området har valts eftersom dessa är områden mellan Skandinavien och det romerska imperiet. Resultaten redovisas genom bland annat diagram och kartor.

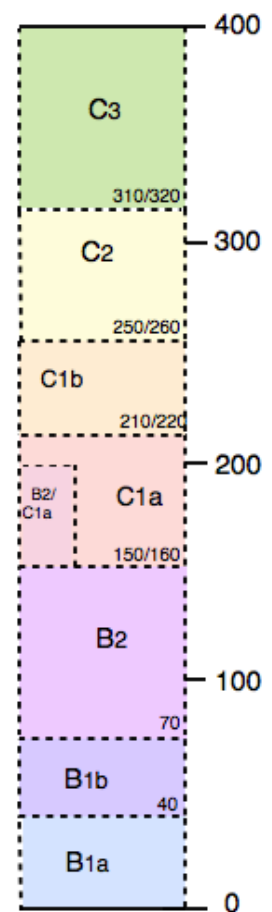
Den kronologi som främst har använts i denna studien är Hansens kronologi över den romerska järnåldern (1987) (figur 1). Viktigt att notera, som även Hansen förklarar, är att begreppet år "0" inte används i hennes avhandling, men att illustrationen av kronologin börjar från år "0". Detta förklaras med att alla de äldre kronologisystem börjar från år "0" (Hansen 1987: 29-31). Viktigt att uppmärksammas är att även om figur 1 visar på en kronologi som börjar från år "0" kommer inte heller denna uppsatsen använda sig av detta begrepp.

I förhållande till tidigare studier kring detta ämne kommer denna uppsats enbart behandla terra sigillata och inte romersk import i allmänhet. Den sammanställning som finns i denna uppsats är en fortsättning av de sammanställningar av terra sigillata som Eggers och Hansen har utfört.

1.4.1 Källkritik

I enstaka fall har information på databaserna kring särskilda fyndplatser varit för otydlig och därför gjort det svårt att inkludera dem i denna studie. Tre av dessa fyra otydliga fynd kommer från Kulturarvstyrelsen i Danmarks kulturarvsdatabas. Första fyndet är möjligtvis en ny upptäckt av terra sigillata på Møllegårdsmarken, Fyn, Danmark, i grav 2186 från utgrävningarna 1988. Det finns dock en oklarhet ifall det handlar om ett terra sigillata-fynd eller om det egentligen är ett fynd av tegel. Jag har inte lyckats hitta publikationer eller rapporter som kan stärka möjligheten att det är ett fynd av terra sigillata och därför har slutsatsen dragits att fyndet istället handlar om tegel och har därför uteslutits. När det däremot gäller platserna Gudmeløkken, nära Gudme, Fyn (DK) och Ejby, nära Køge, Sjælland (DK), har bristen av publikationer lett till att dessa två platser inte har kunnat inkluderas. Det fjärde och sista fyndet som har varit otydligt är det terra sigillata-fyndet som har hittats ca 100 mil utanför Esbjergs kust, på havsbotten i Nordsjön (Hansen 2014: 448). Det har inte funnits någon möjlighet att hitta mer information kring detta fynd och har även därför uteslutits.

Som det möjligtvis kommer att uppmärksammas har inte Norge inkluderats i analysen, eftersom studier kring romerska föremål i Norge visar inget tydligt fynd av terra sigillata (Hansen 2014: 448, jfr. Bøe 1931). Utifrån den norska fynddatabasen, Universitetsmuseenes, ska det finnas en bottenskräva av terra sigillata på Vitenskapsmuseet i Trondheim, Norge, men det är oklart ifall detta är fynd som har påträffats i Norge eller om det istället handlar om ett lånefynd. Bristen på

Figur 1. Kronologi över äldre (B) och yngre romersk järnålder (C) efter Hansen (1987: 30).

publikationer angående det norska fyndet gör det omöjligt att inkludera detta i uppsatsen. Ett blogginlägg från 2010, av den norska arkeologen *Frans-Arne Hedlund Stylegar*, diskuterar ett möjligt fynd av terra sigillata, men då platsen för fyndet eller någon kontext inte framgår kan inte blogginlägget öka pålitligheten för något fynd av terra sigillata i Norge (Hedlund Stylegar 2010).

Jag är medveten om de källkritiska aspekter som finns kring att enbart använda en föremålsgrupp för att kunna diskutera handel mellan Europa och Skandinavien, främst då terra sigillata kan ha importerats tillsammans med andra romerska föremål. Därför finns det ett kortare stycke i kapitel tre som kommer att sätta terra sigillata tillsammans med andra romerska föremål för att se ifall det finns likheter mellan dessa och på så sätt se ifall terra sigillata har importerats med romersk import eller enskilt.

För att kunna diskutera handel mellan olika områden behöver materialet att studeras utifrån en mer regional nivå. Därför har främst kontexterna beskrivits från en regional nivå för att lättare kunna se fyndspridningar och kunna jämföra dessa mellan olika områden. Detta betyder att funktionen för varje föremål inte kommer att tas med i denna studie, eftersom det inte finns behov av detta.

2 ANALYS

Följande kapitel inleds med redovisning av terra sigillata-fyndplatser i Skandinavien samt de kontexter dessa förekommer i. En allmän redovisning över dessa fynd i Skandinavien ges innan det danska och svenska området redovisas enskilt för att kunna ge en mer djupgående analys i fyndmaterialet. Därefter följer ett avsnitt som behandlar fyndens dateringar och de typer som har upptäckts i Skandinavien. Efter detta ges en kort förklaring kring framställningsformen för terra sigillata för att få en lättare förståelse för typindelningen av denna keramiktyp. I det sista avsnittet redovisas vilka produktionsplatser de fynden av terra sigillata i Skandinavien härstammar från, och även här ges en kort redovisning över produktionsplatserna innan resultatet över fyndmaterialet i Skandinavien redovisas. Som avslutning ges en sammanfattning av resultaten från analysen.

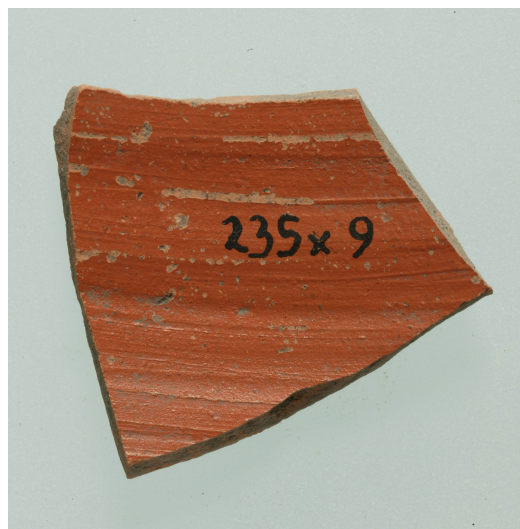
2.1 Fyndplatser och kontexter

I Skandinavien finns det 30 upptäckta fyndplatser av terra sigillata (figur 5). I Danmark finns det 25 fyndplatser, fem i Sverige och inga terra sigillata-fynd i Norge. Av alla 30 fyndplatser har 19 av dessa påträffats i gravkontexter och 11 har påträffats i boplatskontexter. Sammanlagt har fler än 30 skärvor och ungefär tio kärl upptäckts (tabell 1). Avvikande är fyndet från gravfältet Møllegårdsmarken, Fyn (DK), där det har upptäckts två terra sigillata-skärvor som hade gjorts om till två sländtrissor, varav en var fragmentarisk. Det har även påträffats totalt fem skärvor som har försetts med perforering och dessa har enbart påträffats i Danmark.

Genom framställningsformen, se avsnitt 2.2, kan denna keramiktyp lätt typbestämmas. Majoriteten av de kärl som har upptäckts i Skandinavien har kunnat typbestämmas, däremot finns

Figur 2. Framsidan av terra sigillata-skärvan hittad i Roerslev, Fyn. Danmark. Foto: Jørgen Nielsen, Odense Bys Museer.

Figur 3. Insidan av terra sigillata-skärvan hittad i Roerslev, Fyn. Danmark. Foto: Jørgen Nielsen, Odense Bys Museer.

det svårigheter i att kunna urskilja tydliga typer angående skärvor på grund av att dessa oftast är för ofullständiga. Tydligt exempel för detta är terra sigillata-skärvan från Roerslev, Fyn, Danmark (figur 2 och 3).

Upprepande mönster för fynden i både Sverige och Danmark är att majoriteten av terra sigillata-fynden förekommer på större boplatser eller gårdar, som oftast har haft en längre kontinuitet. I enstaka fall har dessa platser tolkats som handels- och hantverksplatser. Detsamma gäller för fynden som har hittats i gravkontexter, då dessa gravar oftast är på ett större gravfält, där ett fåtal har haft en längre kontinuitet och i några fall varit i anslutning till en större gård eller boplatz. Ytterligare studier kring fyndens kontexter visar att terra sigillata oftast förekommer tillsammans med fler romerska importföremål, främst i gravar. Detta mönster med terra sigillata tillsammans med andra romerska importfynd stämmer främst in på fyndplatserna i Danmark, dock stämmer detta inte in på fyndplatserna i Sverige (Hansen 1987: 412f, 418f, 421-426; Henriksen 1992: 158; Helander 1997: 50f; Petterson 2007: 201; Hansen & Lundø 2015: 38). Terra sigillata har även hittats tillsammans med andra romerska importföremål i boplatzkontexter, där det finns enstaka fall av terra sigillata och romerska importfynd i avfallsgröpar.

2.1.1 Fyndplatser i Danmark

Danmark står för både flest antal terra sigillata fyndplatser och flest antal fynd av skärvor och kärl. Av de sammanlagt 25 fyndplatserna som har påträffats i Danmark, har 18 hittats i gravkontext och sju i boplatzkontext. Totalt har 28 skärvor och åtta kärl upptäckts. Som det nämns innan finns det även ett fynd i grav 1321 på Møllegårdsmarken, Fyn (DK), där två terra sigillata-skärvor gjorts om till två sländtrissor, varav en är fragmentarisk, samt att sammanlagt fem terra sigillata-skärvor som är försedda med perforering har påträffats.

Som det tydligt går att urskilja i figur 4 är Fyn området med flest terra sigillata-fyndplatser. Den fyndrikaste platsen på Fyn, som även är den fyndrikaste platsen i hela Skandianvien, är gravfältet Møllegårdsmarken. Där har fler än 2000 gravar undersökts, varav terra sigillata har påträffats i form av både skärvor och kärl i sammanlagt åtta gravar. Förutom terra sigillata finns det även flera romerska importfynd i dessa gravar (Hansen 1987: 421-425). I närheten av denna gravplats finns det två boplatser, Gudme och Lundeberg, som har tolkats som central- och handelsplatser under yngre romersk järnålder samt germansk järnålder i dansk kronologi (Thomsen 1993: 100). Lundeberg har även tolkats, genom sitt läge i landskapet, som en boplatz med goda förutsättningar till sjövägshandel (Thomsen 1994: 24f). På dessa boplatser har två terra sigillata-fynd upptäckts i Gudme och ett fynd i Lundeberg. Sammanlagt 17 terra sigillata-fynd har påträffats på Fyn.

Även Valløby, Himlingøje och Varplev har tolkats som ett makt- och handelscentrum under yngre romersk järnålder (period C) främst på grund av deras höga koncentration av romerska föremål. Terra sigillata, samtidigt med stora mängder av andra romerska importföremål, har upptäckts på gravfältet i både Valløby och Himlingøje (Hansen, et. al. 1995: 15f).

Under tidig yngre romersk järnålder har södra Jylland, sydöstra Fyn, östliga Själland samt Bornholm tolkas som maktcentrum, vilket även stämmer överens med fyndspridningen av terra sigillata (Hansen 1987: 243). Terra sigillata förekommer dock även på andra platser som inte har tolkats som ett maktcentrum (figur 5).

Det som även är synligt i figur 5 är att terra sigillata-fynd enbart förekommer på den östra delen av Bornholm. Dock finns det boplatser på den västra delen av Bornholm, som är ungefär samtida som de boplatserna på Bornholm där terra sigillata-fynd har upptäckts. Dessutom förekommer det även romersk import på de västra boplatserna på Bornholm (Hansen 1987: 294, 298-300, 302-304).

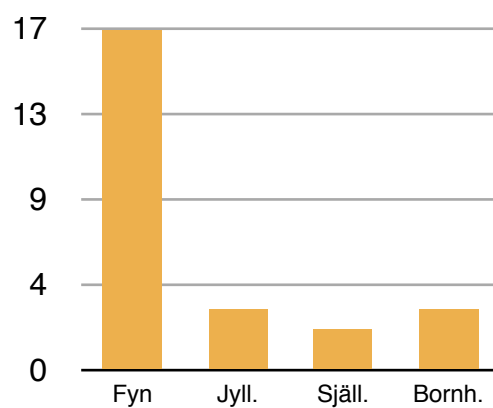
Som det nämndes tidigare är majoriteten av boplatserna, där terra sigillata har påträffats, större boplatser och gårdar som oftast har haft en lång kontinuitet. Ett fåtal av dessa gårdar har även utgjort en del av större boplatsexkomplex. Dessutom, som det går att urskilja ovan, har flera av dessa boplatser även tolkats som handels- och centralplatser. Dock är det viktigt att notera att det finns flera fall där dessa terra sigillata-fynd som har påträffats i boplatsexkomplex har hittats i avfallsgropar eller på avfallsplatser.

Terra sigillata-fynden som har påträffats i gravar på danskt område har i de flesta fall varit från större gravfält eller ett gravfält som har legat i anslutning till en gård eller boplats.

2.1.2 Fyndplatser i Sverige

Inom de fem svenska terra sigillata-fyndplatserna är två av dessa fyndplatser gravkontexter och de övriga tre boplatsexkomplex. Det har sammanlagt hittats fler än tre skärvor, två kärl och ett inkomplett kärl. Eftersom det svenska området har ett mer fattigt fyndmaterial förekommer dessa inte i lika stor koncentration, utan har en större spridning (figur 5). Detta fyndmaterial är även utspritt över ett större område till skillnad från fyndmaterialet på danskt område.

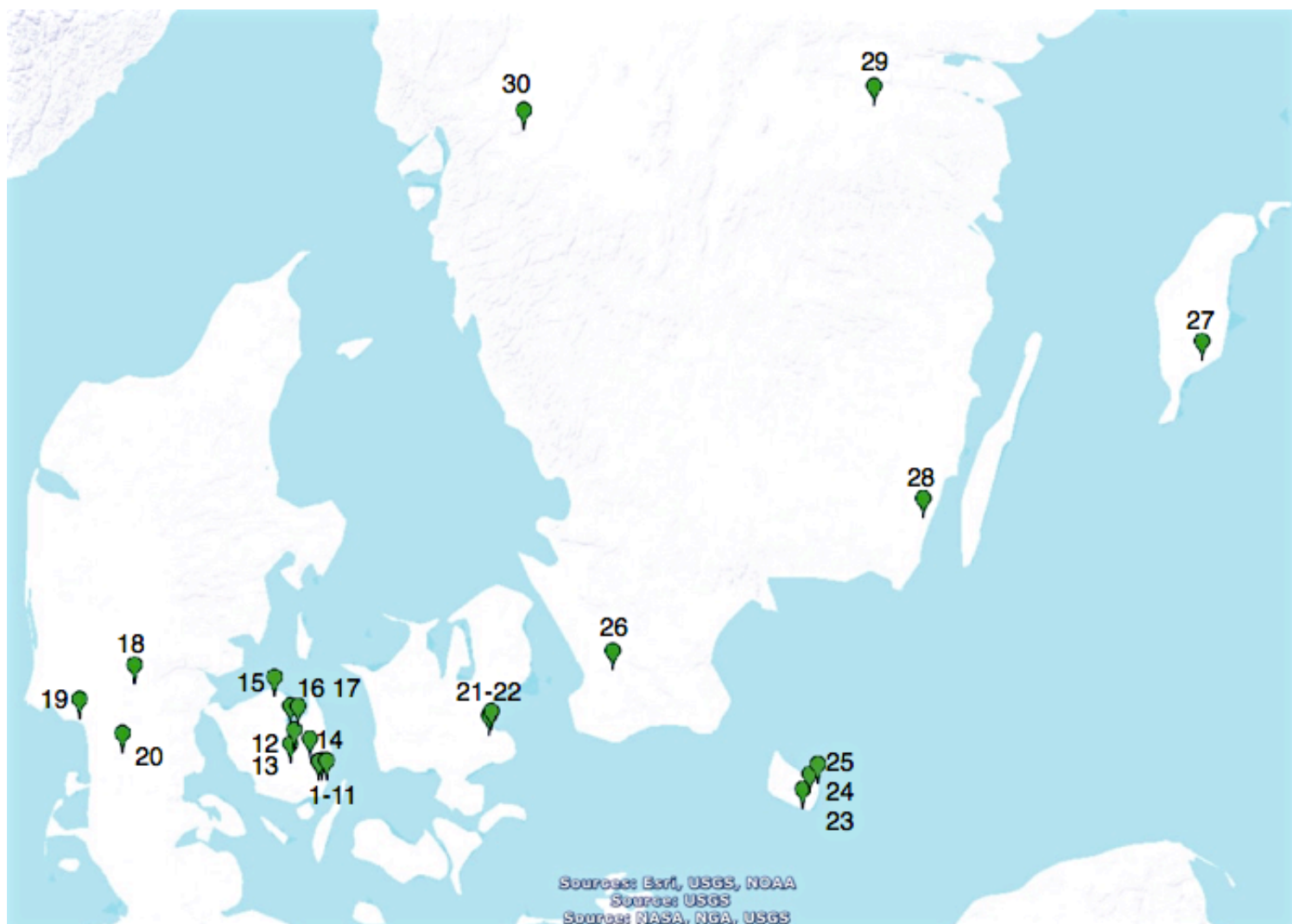
När det gäller boplatserna på svenskt område finns det inte många upplysningar kring Kroneborg och Känne. Däremot visar det arkeologiska materialet på att den tredje boplatserna, Vittene, kan ha

Figur 4. Fyndspridningen av terra sigillata i Danmark. 17 st. på Fyn, 3 st. på Jylland, 2 st. på Själland och 3 st. på Bornholm.

fungerat som en handelsplats, främst baserad på den stora mängden guldfynd samt fynd av skärvor från glas- och keramikbägare som påträffats på platsen (Fors & Gedin 2009: 9f).

De båda gravfynden har upptäckts på två större gravfält. Gravfältet där Söderåkra-fyndet upptäcktes är belägen nära en boplats där det arkeologiska materialet visar att flera olika aktiviteter, exempelvis järnframställning, har skett på platsen. På det gravfältet detta terra sigillata-fynd påträffades finns det inga ytterligare romerska importfynd. En bit bort från boplatsen har det dock upptäckts depåer där romerska mynt har påträffats (Pettersson 2007: 201). Gravfältet i närheten av Gamla Stångebro, Linköping, består av fem gravhögar som är daterade till äldre järnålder (period B) samt ett gravröse från vendeltid, där det inkompleta terra sigillata-kärlet upptäcktes. Andra fynd som dateras till vendeltid har upptäckts i graven, men dock inga övriga romerska föremål (Helander 1997: 50f). Dessa två fall visar att terra sigillata i gravkontexter, på svenskt område, inte förekommer tillsammans med andra romerska importföremål till skillnad från de gravkontexter med terra sigillata som har upptäckts på danskt område. Flera romerska föremål har däremot upptäckts i Känne samt Söderåkra, dock inte i anslutning till terra sigillata-fynden.

Figur 5. Karta som illustrerar fyndspridningen över terra sigillata i Skandinavien. **1.** Gudme II, **2.** Gudme II, Lindagrene, **3.** Lundeberg, **4.** Møllegårdsmarken grav 797, **5.** Møllegårdsmarken grav 769, **6.** Møllegårdsmarken grav 834, **7.** Møllegårdsmarken grav 1304, **8.** Møllegårdsmarken grav 1319, **9.** Møllegårdsmarken grav 1321, **10.** Møllegårdsmarken grav 1339, **11.** Møllegårdsmarken grav 1687b, **12.** Bregentved I, **13.** Skovgård, **14.** Lindeskov hestehave, **15.** Roerslev, **16.** Seden Syd, **17.** Lundsgård, **18.** Vorbasse, **19.** Jens Kusk Vej, **20.** Enderupskov, **21.** Valløby, **22.** Himlingøje 1980, **23.** Slusegård grav 913, **24.** Enekrogen III, **25.** Sylten 6, **26.** Kroneborg, **27.** Känne (Kärna), **28.** Söderåkra, **29.** Gamla Stångebro, **30.** Vittene.

2.2 Datering och typer

Majoriteten av terra sigillata-fynden i Skandinavien dateras till yngre romersk järnålder (period C), med undantag av ett fynd på svenskt område som dateras till äldre romersk järnålder (tabell 1). Terra sigillata-fynden på danskt område är daterade från antingen yngre romersk järnålder eller till övergången mellan äldre och yngre romersk järnålder. Två av terra sigillata-fynden på svenskt område dateras till yngre romersk järnålder, ett fynd till äldre romersk järnålder, ett från 160-180 e.Kr. och de resterande två fynden dateras till 100-talet, vilket motsvarar den senare perioden av äldre romersk järnålder och den tidigare perioden av yngre romersk järnålder (figur 1).

I enstaka fall har det varit möjligt att ge en närmare datering. Som det går att urskilja i tabell 1 finns det fyra terra sigillata-fynd som dateras till övergången mellan äldre och yngre romersk järnålder (B2/C1a). Det finns enbart ett fynd som har kunnat dateras till perioden C1a samt tre fynd som dateras till den senare perioden C1b. Ytterligare en relativt närmare datering är de fyra fynden som dateras till hela C1 perioden. Det finns inget terra sigillata-fynd i Skandinavien som dateras till perioden efter C1b, det vill säga det finns inga fynd av terra sigillata i Skandinavien som har producerats efter ca. 250-260 e.Kr.

Jämförelser med dateringarna på terra sigillata-fynden och de kontexter dessa förekommer i visar att fynden har haft en relativt kort omloppstid, då majoriteten av kontexternas datering oftast är samma period som fyndet är dateras till. Det finns dock två gravar som skiljer sig från fyndmaterialet och dessa är graven från järnåldersgravplatsen i Bregentved I (DK), fyndplatsnummer 12, som dateras till perioden C3 och stenröset i Gamla Stångebro (SE), fyndplatsnummer 29, som dateras till ca. 400 år efter produktionen av det inkompleta terra sigillata-kärlet som påträffades i graven. I det fallet med graven som dateras till perioden C3 finns det dock ingen mer exakt datering på terra sigillata-skärvan som påträffades och därför kan inga resonemang föras kring detta fynd.

Fyndplats	Fynd	Typ	Datering	Referens
1. Gudme II, DK	4 skärvor	Okänd	(C)	Thomsen 1989: 19; Petersen 1994: 35
2. Gudme II, Lindagrene, DK	1 skärva	Okänd	(C)	AUD 1992: fyndplatsnr. 138
3. Lundeberg, DK	4 skärvor	Okänd	(C)	Thomsen 1993: 76f; Thomsen 1994: 25
4. Møllegårdsmarken, grav 797, DK	1 käril	Dragendorff nr. 54	B2/C1a	Albrechtsen 1971a: 109; Hansen 1987: 182, 474

Fyndplads	Fynd	Typ	Datering	Referens
5. Møllegårdsmarken, g 769, DK	4-5 skärvor	Dragendorff nr. 54	B2/C1a	Albrechtsen 1971a: 71
6. Møllegårdsmarken g 834, DK	1 kärl	Dragendorff nr. 37	B2/C1a	Albrechtsen 1971a: 71f; Hansen 1987: 182, 474
7. Møllegårdsmarken g 1304, DK	1 skärva	Dragendorff nr. 37?	C1b	Albrechtsen 1971a: 115f; Hansen 1987: 182, 474
8. Møllegårdsmarken g 1319, DK	1 skärva	Dragendorff nr. 37?	C1	Albrechtsen 1971a: 81; Hansen 1987: 182, 474
9. Møllegårdsmarken g 1321, DK	2 sländtrissor	Okänd	C1b	Albrechtsen 1971a: 81; Hansen 1987: 182, 474
10. Møllegårdsmarken g 1339, DK	2 skärvor	Okänd	C1	Albrechtsen 1971a: 83; Hansen 1987: 182, 474
11. Møllegårdsmarken g 1687b, DK	1 kärl	Dragendorff nr. 37	B2/C1a	Albrechtsen 1971a: 94; Hansen 1987: 182, 474
12. Bregentved I, DK	1 skärva	Okänd	(C)	Henriksen 2009: 383
13. Skovgård, DK	1 skärva	Okänd	(C)	Hansen & Lundø 2015: 38 Lundø 2014: 14
14. Lindeskov hestehave, DK	39 skärvor (1 kärl)	Dragendorff nr. 37	C	Albrechtsen 1968: 78; Hansen 1987: 182, 474
15. Roerslev, DK	1 skärva	Okänd	(C)	Henriksen, Jacobsen, Lorentzen 1997: 196; Henriksen 1998: 14
16. Seden Syd, DK	1 skärva	Okänd	(C)	AUD 2003: fyndnr. 208
17. Lundsgård, DK	1 skärva	Dragendorff nr. 37	C	Eggers 1951: 82f; Hansen 1982: 83; Hansen 1987: 182, 474
18. Vorbasse, DK	1 skärva, mortel	Dragendorff nr. 45	(C)	Hansen 2014: 445
19. Jens Kusk Vej, DK	1 skärva	Okänd	(C)	Hansen 2014: 448
20. Enderupskov, DK	60 skärvor (1 kärl)	Dragendorff nr. 37	C1	Hansen 1982: 82f; Hansen 1987: 182, 474
21. Valløby, DK	1 kärl	Dragendorff nr. 37	C1b	Eggers 1951: 86; Hansen 1987: 182, 474
22. Himlingøje 1980, DK	1 kärl	Dragendorff nr. 37	C1	Hansen 1987: 182, 474
23. Slusegård, DK	1 skärva	Okänd	C	Hansen 1987: 182, 474
24. Enekrogen III, DK	1 kärl	Dragendorff nr. 37	C1a	Eggers 1951: 90; Hansen 1987: 182, 474
25. Sylten 6, DK	1 skärva	Okänd	(C)	Watt 2009: 66

Fyndplats	Fynd	Typ	Datering	Referens
26. Kroneborg, SE	2 skärvor	Okänd	B	Bunte 1960: 216; Hansen 1987: 182, 474
27. Känne (Kärna), SE	39 skärvor (1 kärl)	Dragendorff nr. 37	C	Selling 1938: 101, 111; Hansen 1987: 182
28. Söderåkra, SE	1 skärva	Dragendorff nr. 37?	100-talet? (B2-B2/C1a?)	Petterson 2007: 200
29. Gamla Stångebro, SE	1 inkomplett kärl	Dragendorff nr. 33	160-180 e.Kr. (C1a)	Helander 1997: 50
30. Vittene, SE	flera skärvor	Okänd	(C)	Fors & Gerdin 2009: 160f

Tabell 1. Datering över alla terra sigillata fynd i Skandinavien. Den ursprungliga dateringen som omnämns i referenserna är de huvudsakliga som står i tabellen. På grund av brist på omnämmandet av dateringar av ett fåtal fynd har jag daterat dessa utifrån Hansens kronologi, och står skrivet inom parenteser. B står för äldre romersk järnålder och C för yngre romersk järnålder, för mer exakta årtal se figur 1.

Den typindelning som finns för terra sigillata grundas på form och dekor, och framställs främst genom att lera pressades ut i former innan bränning. Krukmakare stod huvudsakligen för tillverkningen av formerna och brukade ofta signera sin form med en individuell stämpel eller med graffiti. Dessa former kunde återanvändas flera gånger, men enbart ett kärl kunde framställas åt gången och därför behövdes stora mängder av former på produktionsplatserna. Viktigt att notera är att dessa former kunde tillverkas på en plats för att senare föras vidare till en annan verkstad. Detta betyder att dessa krukmakare inte alltid är den riktiga tillverkaren för kärlet utan formen kan ha används av andra människor på andra tillverkningsplatser (Hartley 1961: 239; Bulmer 1980: 7f). Denna framställningsformen möjliggjorde en massproduktion under den romerska järnåldern och gör det möjligt att indela denna keramiktyp i tydliga typer samt tillåter att kärl kan spåras till den produktionsplats, ibland även verkstad, där den har producerats.

I Skandinavien har 16 av de 30 fyndplatser kunnat typbestämmas. Som det går att urskilja i tabell 1 är Dragendorff nr. 37 den typen som förekommer i störst mängd i Skandinavien. Drag. nr. 37 förekommer över ett relativt spritt område, där det har påträffats på Jylland, Fyn, Själland, Bornholm, Småland och Gotland. Även här har Fyn störst mängd av Drag. nr. 37. Andra typer som har upptäckts i Skandinavien är Drag. nr. 33, Drag. nr. 45 och Drag. nr. 54, dock har dessa typer inte påträffats i lika stor mängd som typen Drag. nr. 37. Det inkompleta kärlet som hittades i Gamla Stångebro (SE) är av typ Drag. nr. 33 samt terra sigillata-skärvan som påträffats på boplatsen Vorbasse (DK) är en bottenskräva av typen Drag. nr. 45. Ett kärl av typen Drag. nr. 54 upptäcktes i

grav 797 på Møllegårdsmarken (DK), och skärvor tillhörande detta kärl har även upptäcktes i grav 769 som är belägen ca 5m från grav 797.

Dragendorff nr. 37 började produceras runt 70 e.Kr. och fortsatte att produceras in på 200-talet e.Kr. Keramiktypen kännetecknas genom att ha en halvsfärisk buk, där skuldran oftast är odekorerad. Dekorationen brukar börja med en fris som kallas för äggstav, men även känt som *ovolo*. De motiv som brukar dekorera kärlden, nedanför frisen, kan variera mellan mytologiska- och jaktmotiv, och ibland är kärlden dekorerade med avbildningar av fauna eller andra geometriska figurer. Till en början hade dessa kärl relativt tunna keramikväggar, men över tid blir väggarna och botten tjockare samt att den odekorerade skuldran blir allt djupare (Selling 1938: 101; Hartley 1969: 241; Bulmer 1980: 8).

Dragendorff nr. 33 är en svår typ att datera, dock börjar den typen att produceras ungefär under samma århundrade som *Dragendorff nr. 37*. *Dragendorff nr. 33* kännetecknas genom att vara enkel med raka keramikväggar och är oftast odekorerad (Hartley 1969: 246; Bulmer 1980: 8).

Dragendorff nr. 45 är en terra sigillata-mortel och är även den vanligaste formen av terra sigillata-mortel. Denna typ börjar inte produceras förrän i slutet av 100-talet e.Kr. Morteln har oftast lejon- eller fladdermushuvud på var sin sida av morteln samt att små vita gruskorn oftast finns i botten för att lättare kunna mala (Hartley 1969: 248; Bulmer 1980: 9f;).

Dragendorff nr. 54 kännetecknas genom att dekorationen applicerades med barbotin-teknik, och kärlet får istället dekorationen genom att samma lera som används vid slamning av keramiken, applicerades på kärlet. Denna typ av dekoration användes även under sent 100-tal för att kunna porträttera mänskliga figurer eller djurfigurer på speciella kärl. Kärlet har oftast en konvex buk och tydlig fotplatta med ett kort skaft (Selling 1938: 104; Hartley 1969: 239).

2.3 Produktionsplatser

Som det nämns i inledningen spreds produktionen av terra sigillata från medelhavsområdet till Väst- och Centraleuropa i takt med det romerska imperiets expansion. Dessa produktionsplatser i Centraleuropa hade till mestadels en kronologisk följd, då äldre produktionsplatser oftast konkurrerades ut av senare produktionsplatser.

Några av de tidigaste produktionsplatserna utanför medelhavsområdet som öppnades i Västeuropa var bland annat Lyon och La Graufesenque. Lyon ligger i dagens östcentrala Frankrike och La Graufesenque i sydliga Frankrike. Lyon anses vara den första produktionsplatsen, där tekniken för terra sigillatans röda och glansiga färg introducerades runt 10-talet f.Kr. Verkstäder i Lyon ska dock ha slutat producera terra sigillata runt 25 e.Kr. och produktionen ska istället ha

flyttat till La Graufesenque. Den vanliga tekniken för framställningen av terra sigillata, oxiderande bränningen och slarningstekniken, etablerades runt 35-40 e.Kr. i La Graufesenque, ungefär samtidigt som de vanligaste typerna av terra sigillata introducerades (Hartley 1969: 236f; Bulmer 1980: 13f).

Ungefär samtidigt som La Graufesenque gjordes imitationer av arrentinska former i *Lezoux*, som ligger i dagens centrala Frankrike, väst om Lyon. Det är inte förrän runt 70 e.Kr. som den typiska terra sigillata keramiken produceras och detta sker relativt samtidigt som exporten av denna keramiktyp börjar att avta i Lezoux, men produktionen fortsatte. Under Lezoux's blomstringstid exporterades främst terra sigillata inom Västeuropa, medan La Graufesenque exporterade främst till de östra och södra delarna av Västeuropa. Produktionen i La Graufesenque fick ett abrupt slut runt 110 e.Kr., särskilt på grund av ökningen av verkstäder i Martres-de-Veyre runt 100 e.Kr., men trots det försätter Lezoux med produktionen av terra sigillata (Hartley 1969: 237f; Bulmer 1980: 15f).

De verkstäder som har nämnts hittills är främst verkstäder i sydöstliga delarna Västeuropa, men produktionsplatser förekom även i Centraleuropa. Dessa var redan aktiva innan 70 e.Kr., men var oftast väldigt små och hade inte lika stor export som de tidigare produktionsplatserna i sydöstliga Västeuropa. Rheinzabern är däremot en större produktionsplats som började med sigillata-produktionen från tidigt 130-tal e.Kr. och ligger i dagens sydvästra Tyskland i anslutning till floden Rhen. Omfattningen av produktionen i Rheinzabern liknar den omfattning som fanns i La Graufesenque och Lezoux. Till skillnad från de tidigare produktionsplatserna finns det dock en stor variation i kvalitet i de kärl som producerades i Rheinzabern. Under Rheinzaberns blomstringstid, runt mitten av 100-talet e.Kr., karakteriseras terra sigillata-keramiken oftast av en tjock och glansig röd, orange yta. Under tid försämras kvaliteten i tillverkningsprocessen och keramiken blev bland annat mer ojämn och fick istället en mer orange och matt färg (Hartley 1969: 238; Bulmer 1980: 18-20).

Westerndorf var en produktionsplats som var konkurrent till Rheinzabern. Westerndorf ligger i dagens västra del av Österrike och är på så vis den mest östliga produktionsplatsen. Denna produktionsplats hade mer kontroll över terra sigillata som distribuerades till östra delar av Europa. Produktionen på denna plats tros ha börjat runt mitten av 100-talet e.Kr. och fortsatt till slutet av århundradet (Selling 1938: 109f; Hansen 1987: 184f).

Runt 200-talet e.Kr. började exporten av terra sigillata att avta huvudsakligen på grund av politisk oro mellan det romerska imperiet och området utanför den romerska gränsen. Produktionsplatser i centrala Frankrike slutade med att exportera under samma århundrade och det är troligen kopplat till politiska oroligheter. Ytterligare invasioner från området utanför den

romerska gränsen runt 260 e.Kr. leder till att även exporten i bland annat Rheinzabern börjar avta. Ungefär samtidigt som det romerska imperiet delas in i väst och öst har produktionen av terra sigillata avtagit extremt och denna keramiktyp distribueras knappt till andra delar av Europa (Bulmer 1980: 20f).

Fyndplats	Produktionsplats	Typ	Referens
1. Gudme II, DK	Westerndorf?	Okänd	Petersen 1994: 35
4. Møllegårdsmarken 797, DK	Rheinzabern	Dragendorff nr. 54	Hansen 1987: 182
5. Møllegårdsmarken 769, DK	Rheinzabern	Dragendorff nr. 54	Albrechtsen 1971a: 71
6. Møllegårdsmarken 834, DK	Rheinzabern	Dragendorff nr. 37	Albrechtsen 1971a: 71f
7. Møllegårdsmarken 1304, DK	Rheinzabern?	Dragendorff nr. 37?	Hansen 1987: 182
8. Møllegårdsmarken 1319, DK	Rheinzabern?	Dragendorff nr. 37?	Albrechtsen 1971a: 81; Hansen 1987: 182
11. Møllegårdsmarken 1687b, DK	Rheinzabern	Dragendorff nr. 37	Albrechtsen 1971a: 94; Hansen 1987: 182
14. Lindeskov hestehave, DK	Rheinzabern?	Dragendorff nr. 37	Hansen 1987: 182
17. Lundsgård, DK	Westerndorf	Dragendorff nr. 37	Eggers 1951: 82f; Hansen 1987: 182
20. Enderupskov, DK	Lezoux	Dragendorff nr. 37	Hansen 1987: 182
21. Valløby, DK	Rheinzabern	Dragendorff nr. 37	Eggers 1951: 86; Hansen 1987: 182
22. Himlingøje 1980, DK	Lezoux	Dragendorff nr. 37	Hansen 1987: 182
24. Enekrogen III, DK	Rheinzabern	Dragendorff nr. 37	Hansen 1987: 182
27. Känne, SE	Westerndorf	Dragendorff nr. 37	Selling 1938: 111f
28. Söderåkra, SE	Rheinzabern?	Dragendorff nr. 37?	Petersen 2007: 200
29. Gamla Stångebro, SE	Lezoux	Dragendorff nr. 33	Helander 1997: 50

Tabell 2. Tabell över de produktionsplatser som har kunnat fastställas.

Som det går att urskilja i tabell 2 är sex terra sigillata-fynd från Rheinzabern, fyra fynd tros ha producerats i Rheinzabern, tre fynd är från Lezoux, två från Westerndorf, varav ett av dessa troligen har producerats i Westerndorf. Terra sigillata från Rheinzabern är det som förekommer i störst

mängd i Skandinavien. Dessa fynd från Rheinzabern är endast hittade i södra Skandinavien, medan föremål från Westerndorf och Lezoux förekommer på ett mer spritt område. Fynden som däremot har producerats i Westerndorf har enbart upptäckts på Fyn och Gotland och kärl som har producerats i Lezoux förekommer på Jylland, Själland och i Linköping (figur 6).

2.4 Resultat av analysen

Det finns sammanlagt 30 fyndplatser av terra sigillata i Skandinavien, 25 fyndplatser finns i Danmark och fem fyndplatser i Sverige. Danmark har flest fyndplatser, varav Fyn är området med flest fynd av terra sigillata i Skandinavien där det har påträffats terra sigillata på sammanlagt 17 platser.

De boplatskontexter där terra sigillata har påträffats utgörs främst av större gårdar eller boplatser med lång kontinuitet, där flera har tolkats som central- och handelsplatser. Terra sigillata i gravkontexter förekommer i de flesta fallen tillsammans med andra romerska importföremål. Detta stämmer dock inte överens med de gravarna där terra sigillata har påträffats på svenskt område, där det inte förekommer flera romerska importföremål. Fyndspridningen av terra sigillata i Danmark stämmer överens med de områdena som har tolkats som maktcentrum under den tidiga yngre romerska järnåldern, dock förekommer terra sigillata även på platser som inte har tolkats som centrala maktcentrum.

De flesta terra sigillata-fynden är daterade till den yngre romerska järnålder, där fyndet från Kroneborg är det enda fyndet som dateras till äldre romersk järnålder. Det finns inga fynd som dateras till efter perioden C1 samt att datering på kontexterna visar att dessa fynd hade en kort omloppstid, med undantag för terra sigillata-fyndet i Bregentved I (DK) och fyndet som påträffades i ett stenröse i Gamla Stångebro (SE), där dessa två möjligen kan ha haft en längre omloppstid.

Den typen av terra sigillata som förkommer i störst mängd i Skandinavien är Dragendorff nr. 37. Andra typer som har påträffats är Drag. nr. 33, Drag. nr. 45 och Drag. nr. 54. Typen Dragendorff nr. 37 förekommer enbart i sydliga Skandinavien, med undantag för terra sigillata-fyndet i Söderåkra som möjligen är en Drag. nr. 37.

Slutligen går det att urskilja i tabell 2 att terra sigillata som producerats i Rheinzabern finns i störst mängd i Skandinavien, där åtta fynd definitivt är producerade i denna produktionsplats. Det finns enstaka fynd som har producerats i Westerndorf och Lezoux. Ett fynd är från Westerndorf och ett möjligen från Westerndorf, medan tre fynd härstammar från Lezoux.

Figur 6. Karta som visar de olika produktionsplatsernas utbredning. Terra sigillata producerat i Rheinzabern är markerade med gröna stjärnor, fynd från Lezoux är markerade med gul markör och fynd från Westerndorf med röd markör.

3 DISKUSSION

Följande avsnitt är indelat i två delar, där det skandinaviska området kommer att diskuteras först och efterföljs sedan av diskussionen kring handeln mellan områden inom Skandinavien och områden i Europa. Resonemangen är huvudsakligen baserade på resultat från analysen samt jämförelser mellan det skandinaviska terra sigillata-materialet och det tyska samt, till viss del, det polska materialet. Som det nämnts i tidigare avsnitt har dessa två sistnämnda områden valts eftersom dessa utgör de områden mellan den romerska gränsen och Skandinavien, och kan på så sätt ge inblick i handeln mellan dessa områden. Diskussionen kring handeln mellan områden i Skandinavien, med utgångspunkt av terra sigillata-materialet, baseras främst på resultaten från analysen, men även till viss del jämförelser med områden av Nordtyskland som är i anslutning till Nord- samt Östersjön.

För att kunna diskutera handelskontakter och handelsvägar måste det främst klargöras ifall terra sigillata har importerats tillsammans med andra romerska importföremål eller enskilt. Med anledning av att terra sigillata i Skandinavien har påträffats tillsammans med andra romerska importföremål kan detta möjligen tyda på att denna keramiktyp har importerats med övriga romerska föremål. Samtidigt tyder andra fynd på att denna keramiktyp, i vissa fall, har importerats enskilt. Det faktum att inget terra sigillata som producerats efter perioden C1b har påträffats i Skandinavien kan tyda på enskilda import. Ifall denna keramiktyp importerades från exempelvis norra Tyskland tillsammans med andra romerska föremål borde senare producerad terra sigillata påträffas i Skandinavien, speciellt då det har påträffats andra senare producerade romerska importföremål importerat från samma område (Hansen 1987: 396-452). Det finns inget som tyder på att enbart ett av dessa sätt som nämns ovan användes. Det finns lika stor sannolikhet att terra sigillata har exporterats och importerats enskilt, men även tillsammans med andra romerska importföremål. Dessa två olika former inom importmönstret kan återkopplas med den teoretiska diskussionen som finns i kapitel 1. Föremål kan importeras enskilt i form av gåvor och flera olika importtyper kan tyda på en mer administrativ handel. Däremot kan även olika importföremål bli en gåva och en föremålstyp kan möjligen importeras enskilt ifall efterfrågan är tillräckligt stor och enskilt importerade föremålstyper kan därigenom ha genomgått en administrativ handel. I detta fall kan terra sigillata möjligen både ha exporterats och importerats enskilt eller tillsammans med andra importföremål.

3.1 Handel inom Skandinavien

Som det nämnts tidigare ska större maktcentrum i Skandinavien ha varit Sydjylland, sydöstra Fyn, östra Själland och Bornholm främst under perioden B2/C1a och C1a (Hansen 1987: 243). Detta stämmer överens med fyndspridningen av terra sigillata, men samtidigt förekommer terra sigillata på områden som inte har tolkats som maktcentrum. Detta kan betyda att terra sigillata kan ha distribuerats mellan olika skandinaviska områden. Som det går att urskilja i analysen förekommer terra sigillata på större boplatser- och gårdskomplex vilket även tyder på att bland annat terra sigillata kan ha utbyts eller givits bort som gåvor till dessa områden. Dessa områden kan ha varit de områden på svensk mark, då flera av dessa platser inte växer fram som centrum förrän senare i tid (Hansen 1987: 260). Även här finns det möjlighet att terra sigillata har importerats enskilt eller tillsammans med andra romerska importföremål mellan de skandinaviska områdena. Viktigt att notera är att dessa centrum även kan ha haft handelskontakter utanför Skandinavien. Det är svårt att föreställa sig att mindre boplatser kan ha haft en kontakt med områden utanför Skandinavien och därför är det troligt att dessa centrum har stått för importen av terra sigillata. Samtidigt som varje centrum kan ha haft kontakter utanför finns det även möjlighet att dessa fynd har nått fram en speciell plats för att sedan distribueras ut mellan centrum och då mindre boplatser. Dock är det svårt att urskilja vart terra sigillata kan ha nått fram först. Med tanke på den stora mängden samt flera äldre fynd av terra sigillata på Fyn är det mycket möjligt att terra sigillata kan ha importerats till Fyn och sedan distribuerats ut till resterande områden i Skandinavien.

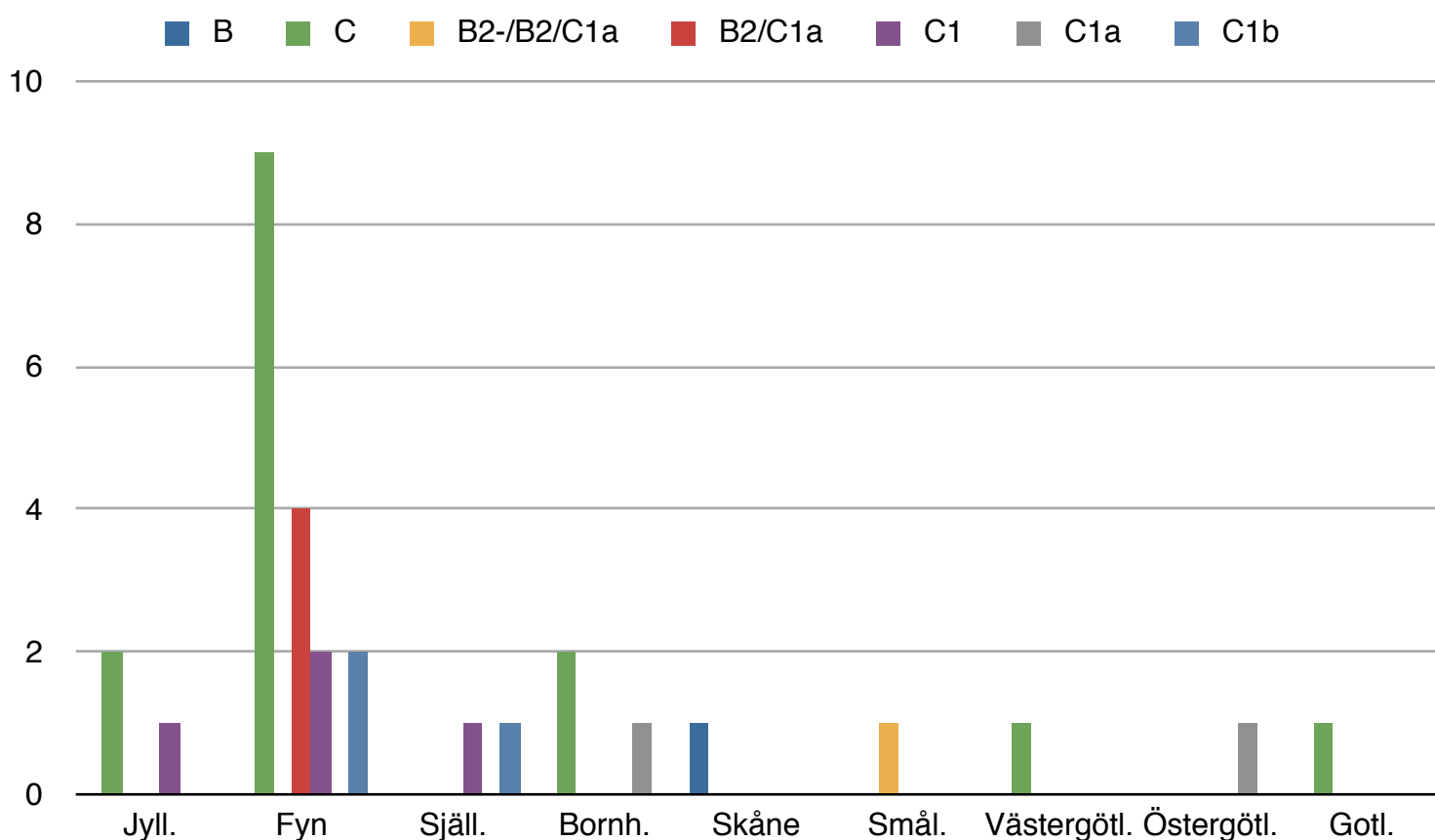
Enligt dateringarna som går att urskilja i figur 7 är de äldsta terra sigillata-fynden påträffade på Fyn, Skåne och möjligtvis Småland. Det finns inte många resonemang som kan föras angående Kroneborgs-fyndet. Detta fynd har en relativ kort omloppstid då både fyndet och boplatserna, där detta fynd påträffades, dateras till äldre romersk järnålder. Att flera terra sigillata-fynd som dateras till samma period inte finns i Skandinavien gör det svårt att se några tydliga spridningsmönster. Det som dock går att påstå är att det möjligen kan ha funnits tillförsel av terra sigillata till skandinaviska områden redan under äldre romersk järnålder, men på grund av att inga fler terra sigillata-fynd som dateras till samma period har påträffats kan inget säkert påstående ges.

Angående terra sigillata-fyndet av det inkompleta kärlet i stenröset från vendeltid, Gamle Stångebro (SE), finns en möjlighet att fyndet kan ha upptäckts senare i ungefär samma period som graven dateras till, men samtidigt finns det inget som motbevisar att detta föremål kan ha fungerat som arvegods. Dock är det svårt att föra flera resonemang kring detta då det inte finns möjlighet till mer information kring. Detsamma gäller för Bregentved I-fyndet där graven, som en terra sigillata-skärva påträffades i, dateras till perioden C3. Dock på grund av att det inte finns mer exakta

datering av fyndet är det svårt att urskilja ifall detta fynd har haft en längre omloppstid eller är ett senare producerat terra sigillata.

Flera av de terra sigillata-fynd som har påträffats på boplatser har oftast upptäckts i avfallsgropar eller avfallshögar. Detta kan betyda att föremål som har nått fram till dessa boplatser, och möjligen gått sönder vid något tillfälle, har kastats åt sidan. Vilket i sin tur ställer frågan ifall dessa fynd har nått den slutliga destinationen eller ifall de har tänkts att föras vidare, speciellt då stora delar av detta fyndmaterial har påträffats i gravar. Detta kan då även tyda på att det möjligen har funnits en typ av cirkulation av terra sigillata mellan de skandinaviska områdena, eftersom det finns en möjlighet att dessa fortfarande var i cirkulation.

Även om det möjligen kan ha funnits en distribuering av terra sigillata mellan skandinaviska områden är det viktigt att inte glömma att dessa större boplatser, som har tolkats som centrum, även kan ha haft kontakter med områden utanför Skandinavien. Dock tyder det arkeologiska materialet möjligen på att det har funnits en slags distribuering av terra sigillata mellan områden i Skandinavien. Det finns även en möjlighet att terra sigillata inom Skandinavien kan ha distribuerats tillsammans med andra romerska importföremål, men även enskilt.

Figur 7. Diagram som visar alla dateringar av terra sigillata-fynd i Skandinavien.

3.2 Handel mellan Europa och Skandinavien

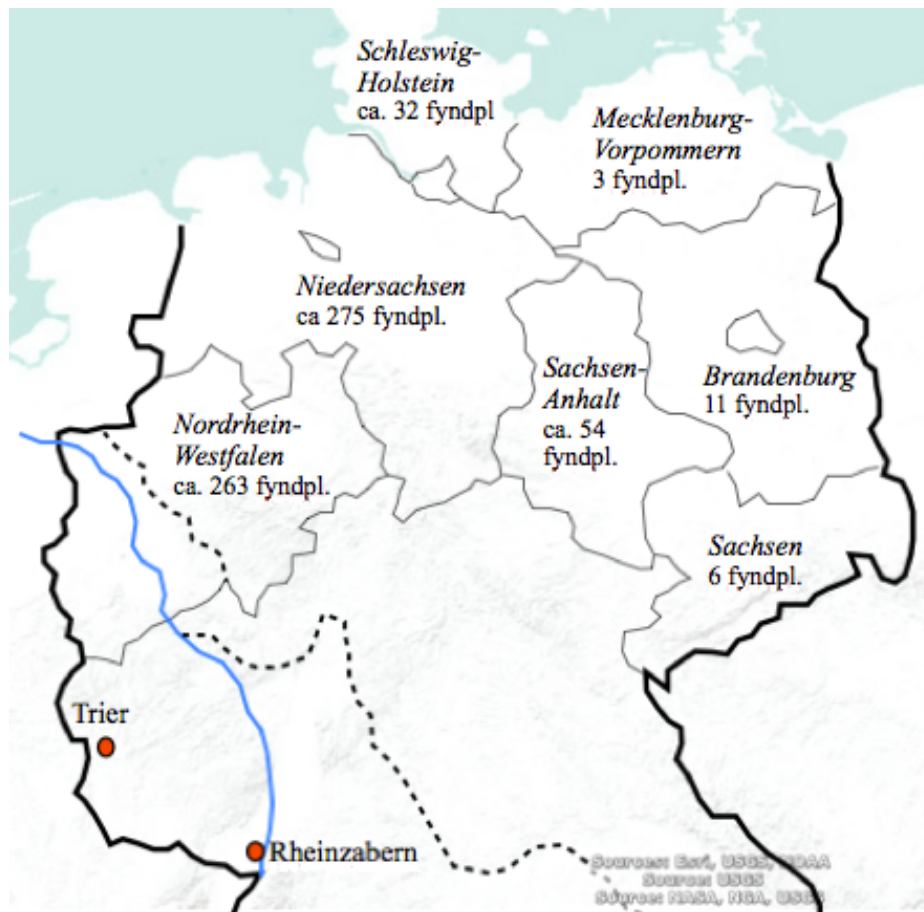
För att kunna diskutera möjliga handelsvägar och handelskontakter mellan områden i Europa och områden i Skandinavien kommer först terra sigillata-materialet i norra Tyskland samt det polska materialet att redovisas.

Efter att ha studerat serien av *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum* (CRFB 1994-2009) som behandlar romerska importföremål i norra Tyskland, har tydliga mönster i fyndspridningen påträffats. I de västra delarna av norra Tyskland, i förbundsländerna Nordrhein-Westfalen och Niedersachsen, finns en hög koncentration av terra sigillata-fyndplatser och även ett stort antal terra sigillata-fynd. Både Nordrhein-Westfalen och Niedersachsen har över 250 fyndplatser och därigenom över 250 fynd av terra sigillata. Däremot i de östra delarna av norra Tyskland är detta fyndmaterial betydligt lägre. I exempelvis Sachsen-Anhalt har det påträffats ungefär 54 fyndplatser, i Sachsen ca 6 fyndplatser, i Brandenburg ca 11 fyndplatser, i Schleswig-Holstein ca 32 fyndplatser och i Mecklenburg-Vorpommern enbart 3 fyndplatser (CRFB 1994-2009) (figur 8). Denna minskning i fyndspridningen är även synlig i det polska terra sigillata-materialet, där koncentrationen av antal fyndplatser är låg (Bitner-Wróblewska 2010: 144). Denna stora mängd av terra sigillata i väst kan möjligen bero på att majoriteten av produktionsplatsernas position var främst i Västeuropa.

I likhet med Skandinavien är typen Dragendorff nr. 37 den typen som även förekommer i störst mängd i områdena norra Tyskland samt Polen. Drag. nr. 37 förekommer dock inte i förbundslandet Mecklenburg-Vorpommern. Andra typer som förekommer i större utsträckning är bland annat Drag. nr. 31, Drag. nr. 33, Drag. nr. 45 och Drag. nr. 54/Déchelette nr. 72. Inom spridningsmönstret av typer går det även att urskilja att det finns en stor variation i antalet påträffade typer. Även här har Nordrhein-Westfalen den största mängden påträffade typer, där ungefär fler än 29 typer har hittats på ungefär 263 fyndplatser. I Niedersachsen finns det även en stor variation i antalet påträffade typer, där det har förekommit ungefär 25 typer på ungefär 275 fyndplatser. Denna variation i antalet typer minskar även i de östra delarna av norra Tyskland samt i Polen (CRFB 1994-2009; Madyda-Legutko, et. al. 2010: 460f).

Majoriteten av terra sigillata-kärlen som har påträffats i norra Tyskland har främst producerats i Rheinzabern eller Trier, med undantag för enstaka fynd som har producerats i Lezoux, La Graufesenque, Westerndorf samt från mindre produktionsplatser i Västeuropa (CRFB 1994-2009).

När det gäller dateringarna för terra sigillata-fynd i norra Tyskland finns även här en stor variation. Här dateras kärlen från äldre romersk järnålder till perioden C2. I de förbundsländerna som är närmare Skandinavien visar det sig att kärlen främst dateras till de tidigare perioderna av

Figur 8. Antal fyndplatser i de nordliga delarna av Tyskland. Den ungefärliga positionen av den romerska gränsen är markerad på kartan (- - -). Observera att CRFB enbart behandlar områden utanför den romerska gränsen och därför har enbart halva Nordrhein-Westfalen inkluderats i CRFB.

den yngre romerska järnåldern, men enstaka fynd som dateras till senare har även påträffats i dessa områden. De fynd av terra sigillata i Polen dateras främst till perioden C1a (Andrzejowski 2010: 79; CRFB 1994-2009).

Utifrån dessa olika spridningsmönster är det möjligt att urskilja både likheter och olikheter mellan de ovan nämna materialen och det skandinaviska materialet. I likhet med de östra delarna av Centraleuropa blir även terra sigillata-materialet i Skandinavien mer sparsamt. Ett fåtal av de typerna som förekommer i störst mängd i norra Tyskland är även de typerna som har påträffats i Skandinavien. Till sist finns det även liknelser inom vilken plats kärlden har producerats. Kärlden från Rheinzabern förekommer i störst mängd både i Skandinavien och i norra Tyskland, med undantag för enstaka fynd som har producerats i Lezoux och Westerndorf. Detta mönster kring produktionsplatserna i Skandinavien liknar mönstret i norra Tyskland. Skillnader som dock finns mellan dessa material är att inget fynd som producerats efter perioden C1b har upptäckts i Skandinavien, även då senare producerade fynd har påträffats i norra Tyskland, samt att inga kärlden från Trier har påträffats i Skandinavien.

Gällande handelskontakter kan terra sigillata ha importerats direkt från produktionsplats till ett område i Skandinavien eller importerats från ett område i norra Tyskland. Exakta handelskontakter är svåra att fastställa, då varje skandinaviskt område teoretiskt sätt kan ha haft kontakt med olika områden i bland annat Centraleuropa eller med en produktionsplats. Speciellt de centrum som fanns i Danmark under tidig yngre romersk järnålder kan ha haft enskilda kontakter med områden utanför Skandinavien.

Kontakt mellan ett skandinaviskt område och en produktionsplats är möjlig, eftersom det inte finns något terra sigillata-fynd som dateras till perioden efter C1b. Ifall terra sigillata har importerats från områden i norra Tyskland borde rimligtvis senare producerade terra sigillata förekomma i Skandinavien, då andra senare romerska importföremål från norra Tyskland har påträffats i Skandinavien. Ännu en aspekt som tyder på att det handlar om direktkontakt med produktionsplatser är att inget terra sigillata-fynd som har producerats i Trier har påträffats i Skandinavien, fast kärl från Trier har påträffats i områden i norra Tyskland, nära Skandinavien. Jämförelser mellan spridningsmönstren visar att terra sigillata kan ha importerats från områden i norra Tyskland. I det skandinaviska och tyska spridningsmönstret finns det likheter i dateringar, typer samt från vilka produktionsplatser dessa kärl producerades. Även det faktum att kärl producerade i Rheinzabern förekommer i större mängd i de östra delarna av Europa betyder att Rheinzabern möjligen kan ha haft större kontroll över detta område. Utifrån detta material går det att urskilja att skandinaviska områden möjligen kan ha haft kontakt med produktionsområden, men även kontakt med områden i norra Tyskland. Det som bland annat skulle kunna påvisa ytterligare handelskontakter mellan områden i Tyskland är ifall terra sigillata även har hittats på större boplatser i norra Tyskland. Detta kan i sin tur tyda på en kontakt mellan större samhällen i Skandinavien och i bland annat norra Tyskland. Denna jämförelse lämnas dock till senare arbeten.

Handelskontakter mellan Skandinavien och Polen borde inte uteslutas, då det finns möjligheter att terra sigillata i det polska materialet kan ha importerats till Skandinavien. Dock är det svårt att urskilja några möjliga handelskontakter då, i likhet med Skandinavien, det finns få mängder av denna keramiktyp och det är rimligt att påstå att terra sigillata främst har importerats till Skandinavien från antingen produktionsplatser eller norra Tyskland. Även en mer djupgående jämförelser med terra sigillata och övriga romerska importföremål skulle kunna ge ytterligare aspekter som kan visa på tydligare handelskontakter, dock får även detta lämnas till senare forskning.

Då det inte är möjligt att kunna urskilja exakta handelskontakter, leder detta även till att det blir svårt att urskilja exakta handelsvägar. Även om informationen kring handelskontakter hade varit

Figur 9. Karta som visar Kielerbukten och Fehmarn Bält.

klarare är det fortfarande svårt att fastställa exakta handelsvägar. De mönstren som går att urskilja efter att ha studerat fyndspridningen är att flera fyndplatser förekommer längs vattendrag samt nära kuster. Detta mönster förekommer i både norra Tyskland samt i Skandinavien. Detta kan tyda på att bland annat vattenvägar har använts för att transportera föremålen. Landsvägar har troligen även använts, dock är dessa inte lika utmärkande i det arkeologiska materialet, men borde inte uteslutas.

Fyndspridningen av terra sigillata i Skandinavien visar att det inte finns några fynd av terra sigillata i Nordjylland, utan majoriteten av terra sigillata-fynd i Skandinavien har upptäckts i sydligaste Skandinavien (figur 5). Om man istället studerar fyndspridningen i de delarna av norra Tyskland som är i anslutning till Nord- och Östersjön visar det sig att det finns koncentrationer av terra sigillata längst kusten (CRFB 2002; CRFB 2004). Jämförelser av dessa två fyndspridningar tyder på att handelsvägar längs floder, men även från kusten av Niedersachsen och Schleswig-Holstein är möjliga. Inga terra sigillata-fynd i Nordjylland tyder på en handelsväg via Nordsjön och Kattegatt, dock borde denna handelsväg inte uteslutas då det finns fynd på Danmarks västra sida. Det faktum att terra sigillata främst förekommer i södra Skandinavien kan även tyda på att handelsvägar som passerar Kielerbukten och Fehmarn Bält (figur 9) har existerat. Dessutom kan frånvaron av typen Drag. nr. 37, frånvaron av kärl från Trier samt fåtal antal fyndplatser i Mecklenburg-Vorpommern tyda på att dessa enstaka fynd som har påträffats i östra delen av Mecklenburg-Vorpommern har nått fram genom handel i Östersjön. De typerna som har påträffats i

Skandinavien stämmer däremot inte överens med de typerna som på har påträffats i detta område, förutom det enstaka fyndet av typen Drag. nr. 54 som har påträffats på både detta område samt i Skandinavien (CRFB 1998). Dessa fyndplatser i östra delen av Mecklenburg-Vorpommern kan även möjligtvis har importerats från Schleswig-Holstein, dock kan inget med säkerhet påstås, förutom att detta möjligen kan visa att bland annat terra sigillata-handeln kan ha passerat Fehmarn Bält.

Utifrån dessa aspekter som tas upp i detta avsnitt går det urskilja att utifrån detta fyndmaterial kan skandinaviska områden ha haft handelskontakter med produktionsplatser, områden i norra Tyskland och möjligen områden i Polen.

4 SLUTSATSER

Var finns terra sigillata i Skandinavien och i vilka kontexter förekommer de?

Det finns totalt 30 upptäckta fyndplatser av terra sigillata i Skandinavien, varav 25 finns i Danmark, fem i Sverige och inga terra sigillata upptäckter i Norge. Fynden i Danmark förekommer främst i de sydliga delarna av landet som det går att urskilja i figur 5, där Fyn har störst mängd av terra sigillata samt flest fyndplatser. Fler än 30 skärvor, ungefär tio kärl och två skärvor som gjorts om till två sländtrissor har upptäckts. Terra sigillata förekommer främst i gravkontexter där 19 fyndplatser utgörs av terra sigillata i gravkontexter, medan de resterande 11 fyndplatserna har påträffats i boplatskontexter.

Vilka typer av terra sigillata förekommer i Skandinavien och hur är fynden daterade?

De typer av terra sigillata som förekommer i Skandinavien är Dragendorff nr. 33, Drag. nr. 37, Drag. nr. 45 och Drag. nr. 54. Drag. nr. 37 förekommer i störst utsträckning där denna typ har påträffats på 12 platser. Drag. nr. 45 och Drag. nr. 33 förekommer endast på två platser, varav fyndet av Drag. nr. 45 är enbart en bottenskarva och Drag. nr. 33 ett inkomplett kärl. Fyndet av kärlet av typen Drag. nr. 54 upptäcktes i en grav där fyra-fem skärvor tillhörande detta kärl upptäcktes i en annan grav, placerad ungefär 5 m från graven med kärlet.

Dateringarna på dessa terra sigillata-fynd är huvudsakligen yngre romersk järnålder, med undantag för Kroneborg-fyndet som dateras till den äldre romerska järnålder. När det gäller de mer exakta dateringar av fynden visar det sig att inget av fynden dateras till efter perioden C1b. Vilket betyder att av de mer exakta dateringar finns det inget i Skandinavien som har producerats efter 250/260 e.Kr.

Från vilka tillverkningsplatser kommer dessa?

Majoriteten av terra sigillata, i Skandinavien, sex fynd, härstammar från Rheinzabern. Tre fynd härstammar från Lezoux och två från Westerndorf. Detta betyder även att ungefär två tredjedelar av detta fyndmaterial i Skandinavien inte har kunnat spåras tillbaka till deras ursprungliga produktionsplats.

Går det att urskilja handelsvägar och kontakter genom den geografiska spridning av terra sigillata i Skandinavien?

Med utgångspunkt i terra sigillata-materialet i Skandinavien går det att urskilja att det möjligen har existerat någon typ av distribution av terra sigillata mellan skandinaviska områden. Detta baseras på det faktum att terra sigillata har påträffats på både platser som tolkas som större centrum och på mindre gårdar och boplatser. Samtidigt finns det även en möjlighet att terra sigillata har nått Fyn för att senare distribueras till övriga områden i Skandinavien, vilket baseras på den stora mängden av terra sigillata-fynd på Fyn. Det finns även en möjlighet att dessa centrum har haft kontakter med områden utanför Skandinavien, men utifrån detta material går det att urskilja att det eventuellt kan ha existerat en distribuering av terra sigillata inom det skandinaviska området.

Skandinavien kan möjligen ha haft kontakt med både produktionsplatser i det romerska imperiet samt områden i norra Tyskland. Liknelser i fyndspridningen i norra Tyskland och Skandinavien tyder på att terra sigillata kan ha importerats från områden i norra Tyskland. Viktigt att notera är att även om det inte går att urskilja direkta handelsvägar mellan skandinaviska områden och områden i Polen kan det ha funnits handelskontakter mellan dessa områden. Handelsvägar som troligtvis har använts är sjövägar, men landsvägar borde inte uteslutas även om detta inte är lika synligt i det arkeologiska materialet. Vattenvägar kan bland annat ha skett via Nordsjön och Kattegat, men även via Kielerbukten och Fehmarn Bält då fyndkoncentrationer i norra Tyskland samt att inga fynd i Nordjylland har påträffats tyder på detta.

REFERENSER

Publikationer:

- Albrechtsen, E. 1968. *Fynske Jernaldersgrave. Band III. Fynske Studier VII.* Odense Bys Museer. Andelsbogtrykkeriet. Odense.
- Albrechtsen, E. 1971a. *Fynske Jernaldersgrave. Band IV.1 Tekst. Fynske Studier IX.* Odense Bys Museer. Andelsbogtrykkeriet. Odense.
- Albrechtsen, E. 1971b. *Fynske Jernaldersgrave. Band IV.2 Tavler. Fynske Studier IX.* Odense Bys Museer. Andelsbogtrykkeriet. Odense.
- Andersson, K. 2013. *I skuggan av Rom.* Atlantis AB. Stockholm.
- Andrzejowski, J. 2010. The Przeworsk Culture. A brief story (for the foreigners). *Worlds Apart? Contact across the Baltic Sea in the Iron Age.* (s. 59-110)
- Appadurai, A. 1986. Introductions: commodities and the politics of value. *The social life of things: Commodities in cultural perspective.* (s. 3-63)
- Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum.* 1994. Deutschland, bd. 1: Bundesländer Brandenburg och Berlin. Dr. Rudolf Habelt GMBH. Bonn.
- Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum.* 1995. Deutschland, bd. 2: Freistaat Sachsen. Dr. Rudolf Habelt GMBH. Bonn.
- Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum.* 1998. Deutschland, bd. 3: Bundesland Mecklenburg-Vorpommern. Dr. Rudolf Habelt GMBH. Bonn.
- Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum.* 2002. Deutschland, bd. 4: Hansestadt Bremen und Bundesland Niedersachsen. Dr. Rudolf Habelt GMBH. Bonn.
- Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum.* 2004. Deutschland, bd. 5: Freie under Hansestadt Hamburg und Land Schleswig-Holstein. Dr. Rudolf Habelt GMBH. Bonn.
- Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum.* 2006. Deutschland, bd. 6: Land Sachsen-Anhalt. Dr. Rudolf Habelt GMBH. Bonn.
- Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum.* 2009. Deutschland, bd. 7: Land Nordrhein-Westfalen, Landesteile Westfalen und Lippe. Dr. Rudolf Habelt GMBH. Bonn.
- Bitner-Wróblewska, A. 2010. North-eastern Poland in first centuries AD - a world apart. *Worlds Apart? Contact across the Baltic Sea in the Iron Age.* (s. 141-184)
- Bulmer, M. 1980. *An Introduction to Roman Samian Ware.* Chester Archaeological Society. Gee and Son. Denbigh.

- Bunte, C. 1960. Ein Terra sigillata Fund von Kroneborg, Schonen. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum*. (s. 216-222)
- Bøe, J. 1931. *Jernalderens keramikk i Norge*. John Greigs Boktrykkeri. Bergen.
- Eggers, H. J. 1951. *Der römischen Import im freien Germanien*. Text. J.J. Augustin. Glückstadt.
- Ekgren, F. 2009. *Ritualization - Hybridization - Fragmentation: The Mutability of Roman Vessels in Germania Magna AD 1-400*. Lunds universitet. Grahns Tryckeri AB. Lund.
- Erdrich, M. 2001. *Rom und die Barbaren: das Verhältnis zwischen dem Imperium Romanum und den germanischen Stämmen von seiner Nordwestgrenze von der späten römischen Republik bis zum Gallischen Sonderreich*. Philipp von Zabern. Mainz am Rhein.
- Fors, T. & Gerdin, A-L. 2009. *Vittene - en verkstadsplats från järnåldern*. Göteborgs universitet: Institutionen för arkeologi. Göteborg.
- Gosden, C. & Marshall, Y. 1999. The Cultural Biography of Objects. *World Archaeology*. Vol. 31, nr. 2. (s. 169-178)
- Grane, T. 2007. Southern Scandinavian Feederati and Auxiliarii? *Beyond the Roman Frontier: Roman Influences on the Northern Barbaricum*. (s. 83-104).
- Hansen, J. & Lundø, M. B. 2015. Nærå og Njords Høj - boplads, gravplads og samlingsplads? *Odense Bys Museer Årbog 2015*. (s. 27-49)
- Hansen, U. L. 1982. Die skandinavischen Terra Sigillata-Funde Zu ihrer Herkunft, Datierung und Relation zu den übrigen römischen Importen der jüngeren Kaiserzeit. *Studien zur Sachsenforschung 3*. (s. 75-99)
- Hansen, U. L. 1987. *Römischer Import im Norden*. Det Kongelige nordiske Oldskriftselskab. Köpenhamn.
- Hansen, U. L., Alexandersen, V., Hatting, T., et al. 1995. *Himlingøje – Seeland – Europa: ein Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit auf Seeland, seine Bedeutung und internationalen Beziehungen*. Nordiske Fortidsminder, Serie B, Bind 13. Det Kongelige nordiske Oldskriftselskab. Köpenhamn.
- Hansen, U. L. 2014. Ein Reibschalenfragment aus Vorasse (Region Syddanmark/DK) - erster Fund von Reibschalen in Skandinavien. *Honesta Missione - Festschrift für Barbara Pferdehirt*. (s. 445-454)
- Hartley, B. R. 1969. Samian Ware or Terra Sigillata. *The Archaeology of Roman Britain with a chapter by B.R. Hartley on Samian Ware*. (s. 235- 251)
- Hedeager, L. 1990. *Danmarks jernalder - Mellem stamme og stat*. Aarhus Universitetsforlag. Rosendahls Bogtrykkeri, Esbjerg.

- Helander, A. 1997. Ett Terra Sigillata-kärl i Linköping - det hittills nordligaste fyndet.
Fornvännen 92:2. (s. 49-56)
- Henriksen, M. B. 1992. Brand- og jordfæstegrave samt våbendeponeringer ved Ringe Sø.
Fynske Minder. Årbog 1992. (s. 157-159)
- Henriksen, M. B., Jacobsen, A. J. & Lorentzen, A. H. 1997. *Fynske jernaldersbopladsler. Bind 1. Vends, Skovby, Skam og Lunde herreder*. Skrifter fra Odense Bys Museer vol. 1,1. Odense.
- Henriksen, M. B. 1998. *Bebyggelsehistoriske projekter: deres betydning, bearbejdning og publikation. Rapport fra et bebyggelsehistoriske seminar på Hollufgård den 9. april 1997*. Skrifter fra Odense Bys Museer vol. 3. Odense.
- Henriksen, M. B. 2009. *Brudager Mark - en romertidsgravplads nær Gudme på Sydøstfyn*. Band 1. Fynske Studier 22. Odense Bys Museer. Odense.
- Hodder, I. 2012. *Entangled: An Archaeology of the Relationships between Humans and Things*. Wiley-Blackwell. Malden, Massachusetts.
- Hvass, S. 1988. Jernalderens bebyggelse. *Fra Stamme til Stat i Danmark 1, Jernalderens Stammesamfund*. (s. 53-92)
- Lind, B. 1991. Gravformer og gravskikke. *Slusegårdgravpladsen III*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XIV:3. (s. 13-91)
- Lundø, M. B. 2014. *OBM 1613 Skovgård. Arkæologisk Rapport nr. 446*. Odense Bys Museer. Odense.
- Klindt-Jensen, O. 1991. Slusegård och det øvrige Bornholm. *Slusegårdgravpladsen III*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XIV:3. (s. 51-85)
- Kunow, J. 1983. *Der römische Import in der Germania libera bis zu den Markomannenkriegen. Studien zu Bronze- und Glasgefäßen*. Karl Wachholtz Verlag. Neumünster.
- Kopytoff, I. 1986. The cultural biography of things: commoditization as process. *The social life of things: Commodities in cultural perspective*. (s. 64-91)
- Madyda-Legutko, R., Rodzińska-Nowak, J. & Zagórska-Telega, J. 2010. Das Gräberfeld der Przeworsk-Kultur von Opatów, Fst. 1. Forschungsprobleme. *Worlds Apart? Contact across the Baltic Sea in the Iron Age*. (s. 449-470)
- Neumann, H. 1970. Et dødehus fra Enderupskov. *KUML 1970. Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab*. (s. 157-169)
- Nielsen, P. O. 1994. The Gudme-Lundeborg Project Interdisciplinary Research 1988-91. *The Archaeology of Gudme and Lundeborg: papers presented at a conference at Svendborg, October 1991*. Band 10. (s. 16-22)

- Petersen, P. V. 1994. Excavations at sites of treasure trove finds at Gudme. *The Archaeology of Gudme and Lundeborg: papers presented at a conference at Svendborg, October 1991*. (s. 30-40)
- Petterson, P. 2007. Terra sigillata från Söderåkra i Möre, Småland. *Fornvännen* 2007:3. (s. 200-202)
- Renfrew, C. 2012. Towards a Cognitive Archaeology: Material Engagement and the Early Development of Society. *Archaeological Theory Today*. Second Edition. Ian Hodder (red.). (s. 124-145)
- Roman Reflections in Scandinavia*. 1996. L'Erma di Bretschneider. Rom.
- Selling, D. 1938. Terra sigillatafynd i det fria Germanien. *Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg*. (s. 101-114)
- Thomsen, P. O. 1989. Lundeborg - en foreløbig redegørelse efter 4 udgravningskampagner. *Årbog for Svendborg & Omegns Museum 1989*. (s. 8-35)
- Thomsen, P. O. 1993. Handelspladsen ved Lundeborg. *Lundeborg - en handelsplads fra jernalderen. Skrifter fra Svendborg og Omegns museum*. Band 32. (s. 68-101)
- Thomsen, P. O. 1994. Lundeborg - an Early Port of Trade in South-East Funen. *The Archaeology of Gudme and Lundeborg: papers presented at a conference at Svendborg, October 1991*. (s. 23-29)
- Van Oyen, A. 2015. Actor-Network Theory's Take on Archaeological Types: Becoming, Material Agency and Historical Explanation. *Cambridge Archaeological Journal*. Nr. 25:1. McDonald Institute for Archaeological Research. (s. 63-78)
- Watt, M. 2009. *Beretning om og evaluering af resultaterne af sondageundersøgelser på bornholmske jernalder- og vikingetidsbopladser med bevarede kulturlag*. Kulturarvsstyrelsen. Kulturministeriet.

Elektroniska resurser:

- AUD 1992 = Arkæologiske udgravninger i Danmark Katalog 1992. Nätupplagan. (Hämtad 2015-11-15), http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/arkaeologi/aud/1992kat.pdf
- AUD 1988 = Arkæologiske udgravninger i Danmark Katalog 1988. Nätupplagan. (Hämtad 2015-11-14), http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/arkaeologi/aud/1988kat.pdf

AUD 2003 = Arkæologiske udgravninger i Danmark Katalog 2003. Nätupplagan. (Hämtad 2015-11-14) http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/arkaeologi/aud/2003kat.pdf

Hedlund Stylegar, F-A. 2010. *Terra sigillata i Norge?* Arkeologi i nord (blogg), 30 oktober 2010. (Hämtad 2015-11-17) <http://arkeologi.blogspot.se/2010/10/terra-sigillata-i-norge.html>

Kramm, M. 2005. *Terra sigillata*. Köpenhamns universitet. Köpenhamn. (Hämtad 2015-10-19) <http://www.opgavebank.dk/opgaver/764.pdf>

Nationalencyklopedin, handel. (Hämtad 2015-11-19) <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/handel>

Appendix 1

Katalog

Danmark

Region Syddanmark:

- 1. Gudme II, Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn.** Boplatsfynd av fyra skärvor som troligen är producerade i Westerndorf, daterat till yngre romersk järnålder. Hittades i en kokgrop (kokgrop nr. 313) tillsammans med lokalt producerat keramik från yngre romersk järnålder. Gudme II är en boplats som utgörs av sju husgrunder. På platsen har det dessutom hittats flera metalldetektorfynd (Thomsen 1989: 19; Petersen 1994: 34f).
- 2. Gudme II, Lindagrene, Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn.** Boplatsfynd av en skärva, daterat till yngre romersk järnålder (AUD 1992: fyndplatsnr. 138).
- 3. Lundeberg, Oure sn., Svendborg Amt. (Svendeborg kommun), Fyn.** Boplatsfynd av fyra skärvor från tre olika kärl, alla skärvor dateras till yngre romersk järnålder. Lundeberg är ett boplatskomplex nära kusten och ligger i närheten av Gudmeboplatsen och den stora gravplatsen Møllegårdsmarken (Thomsen 1993: 76f; Thomsen 1994: 24f).
- 4. Møllegårdsmarken, Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn.** Gravfynd av ett kärl i urnegraven 797, typ Drag. nr. 54 och producerat i Rheinzabern, dateras till perioden B2/C1a (Albrechtsen 1971a: 109; Hansen 1987: 182, 474). Graven dateras till perioden B2/C1a (Hansen 1987: 422). Møllegårdsmarken är en järnåldersgravplats med över 2000 undersökta gravar. Själva gravplatsen har haft en lång kontinuitet och är även platsen med flest terra sigillata fynd i hela Skandinavien. Gravplatsen är belägen mellan Gudme- och Lundebergboplatsen (Thomsen 1993: 77; Nielsen 1994: 17f; Henriksen 2009: 380f).
- 5. Møllegårdsmarken, Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn.** Gravfynd i brandgraven 769 av fyra-fem skärvor som tillhör kärlet som hittades i grav 797 och är då även av typen Dragendorff nr. 54, producerat i Rheinzabern och daterad till perioden B2/C1a. Grav 769 ligger fem meter från grav 797 (Albrechtsen 1971a: 71).
- 6. Møllegårdsmarken, Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn.** Gravfynd av ett kärl i brandgrav 834, av typ Drag. nr. 37 och producerat i Rheinzabern, daterat till B2/C1a (Albrechtsen 1971a: 71f; Hansen 1987: 182, 474). Graven dateras till perioden C1 (Hansen 1987: 423).

7. **Møllegårdsmarken**, *Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn*. Gravfynd av en perforerad terra sigillata-skärva i skelletgraven 1304, och troligtvis av typ Drag. nr. 37 och möjligen producerad i Rheinzabern (Albrechtsen 1971a: 115f; Hansen 1987: 182, 474). Både terra sigillata-fyndet och graven är daterad till perioden C1b (Hansen 1987: 423).
8. **Møllegårdsmarken**, *Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn*. Gravfynd av en terra sigillata-skärva i brandgraven 1319, möjligen av typen Drag. nr. 37 och även möjligen producerad i Rheinzabern, daterad till perioden C1 (Albrechtsen 1971a: 81; Hansen 1987: 182, 474). Graven även daterad till perioden C1 (Hansen 1987: 423).
9. **Møllegårdsmarken**, *Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn*. Gravfynd i urnegraven 1321 av terra sigillata-skärvor som gjorts om till två sländtrissor, varav en är fragmentarisk, fyndet dateras till perioden C1b (Albrechtsen 1971a: 81; Albrechtsen 1971b: 85; Hansen 1987: 182, 474). Graven dateras även till perioden C1b (Hansen 1987: 423).
10. **Møllegårdsmarken**, *Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn*. Gravfynd i urnegrav 1339 av två skärvor, båda försedda med genomborring. Den ena är skivformad och den andra avlång, daterad till perioden C1 (Albrechtsen 1971a: 83; Albrechtsen 1971b: 90; Hansen 1987: 182, 474). Graven är även daterad till perioden C1 (Hansen 1987: 423).
11. **Møllegårdsmarken**, *Gudme sn., Svendborg Amt. (Svendborg kommun), Fyn*. Gravfynd av ett kärl i urnegraven 1687b, av typen Drag. nr. 37 och producerad i Rheinzabern, fynd daterat till perioden B2/C1a (Albrechtsen 1971a: 94; Hansen 1987: 182, 474). Graven är också daterad till perioden B2/C1a (Hansen 1987: 424).
12. **Bregentved I**, *Ringe sn., Svendborg Amt. (Faaborg-Midtfyn kommun), Fyn*. Gravfynd av en terra sigillata-skärva i en brandgrav. Graven är daterad till perioden C3. Bregentved är en järnåldersgravplats där det har undersökts runt 200 gravar som alla är daterade till äldre- och yngre romersk järnålder. Lösfynd visar även att gravplatsen har använts under förromersk järnålder. Ytterligare tre brandgravar som är daterade till yngre romersk järnålder innehåller även andra romerska föremål (Henriksen 1992: 158; Henriksen 2009: 383).
13. **Skovgård**, *Sønder Nærå sn., Faaborg-Midtfyn kommun, Fyn*. Gravfynd i urnegrav av en terra sigillata-skärva med tydlig ornamentik, daterat till yngre romersk järnålder (C). På Skovgård har tre hustomter som är daterade till bondestenålder, äldre och yngre bronsålder upptäckts. Det finns även spår av en bosättning från förromersk till äldre romersk järnålder. I närheten finns ett större gravfält som är daterat till yngre romersk järnålder och äldre germansk järnålder (Lundø 2014: 6-15; Hansen & Lundø 2015: 28-35, 38).

14. **Lindeskov hestehave**, *Ellested sn., Svendborg Amt. (Nyborg kommun)*, Fyn. Gravfynd i en förmodad brandgrav (brandgrav III) av 39 skärvor som förmodligen hör till samma kärl, av typen Drag. nr. 37 och förmodligen producerat i Rheinzabern. Både terra sigillata-fyndet och graven dateras till yngre romersk järnålder (C). En annan brandgrav finns i samma område. Fler upplysningar efter utgrävningen av platsen, 1870-1875, finns inte tillgängligt (Albrechtsen 1968: 78; Hansen 1987: 182, 426).
15. **Roerslev**, *Nørre Nærå sn., Nordfyns kommun, Fyn*. Boplatsfynd av en terra sigillata-skärva av obestämd typ, dateras till yngre romersk järnålder. Hittades i avfallsgrop E tillsammans med en bland annat fingering av guld, ett denariusmynt med motiv av Marcus Aurelius, en sländtrissa, lokalt producerad keramik, lerklining, benspetsar, glittesten, stycken av järn, flintavfall, bränt och obränt ben och skal från musslor. Tidigare har fler avfallsgropar upptäckts (Henriksen, Jacobsen & Lorentzen 1997: 193-196; Henriksen 1998: 14).
16. **Seden Syd**, *Seden sn., Odense Amt. (Odense kommun)*, Fyn. Boplatsfynd av en terra sigillata-skärva, dateras till yngre romersk järnålder. Skärvan hittades i samband med benfragment, övrig keramik från 400-500-tal samt några glaspärlor. Seden Syd-komplexet är en större järnåldersboplats där det finns gropar från äldre stenålder, förromersk järnålder och romersk järnålder. Bebyggelsen på boplatsen är daterad till äldre och yngre järnålder (AUD 2003: fyndnr. 207 & 208).
17. **Lundsgård**, *Åsum sn., Odense Amt. (Odense kommun)*, Fyn. Boplatsfynd av en terra sigillata-skärva som hittades under husgrund E, av typen Drag. nr. 37 och producerat i Westerndorf, daterat till yngre romersk järnålder. Platsen är daterat till romersk och äldre germansk järnålder (Eggers 1951: 82f; Hansen 1982: 83; Hansen 1987: 420; Henriksen 2009: 376).
18. **Vorbasse**, *Vorbasse sn., Ribe Amt. (Billund kommun)*, Jylland. Boplatsfynd av en terra sigillata-skärva från en terra sigillata-mortel, typ Drag. nr. 45, dateras till yngre romersk järnålder. Vorbasse är en stor järnåldersboplats som har haft kontinuitet från yngre romersk järnålder till äldre germansk järnålder. I anslutning till denna boplatsen finns ett mindre gravfält (Hvass 1988: 70; Hansen 2014: 445-452).
19. **Jens Kusk Vej, Tjæreborg**, *Ribe Amt. (Esbjerg kommun)*, Jylland. Gravfynd av en terra sigillata-skärva, dateras till yngre romersk järnålder. I området har två gårdar hittats som är daterade till slutet av bronsålder till förromersk järnålder. En av dessa gårdar fortsätter att användas in på romersk järnålder, medan den andra gården blev en mindre bebyggelse. I närheten av gårdarna finns det ett mindre gravfält som är daterat till romersk järnålder (AUD 1988: fyndnr. 379; Hansen 2014: 448).

20. Enderupskov, Gram sn., Haderslev Amt. (Haderslev kommun), Jylland. Gravfynd i en brandgrav av ungefär 60 skärvor som hör till samma kärl, av typ Drag. nr. 37 och producerat i Lezoux. Både fyndet och graven dateras till perioden C1. Enderupskov är en boplats med lång kontinuitet. Gravplatsen, som finns i närheten, innehåller flera gravar med romerska föremål. Platsen ska ha legat relativt bra i förhållanden till handelsvägar (Neumann 1970: 157-163; Hansen 1982: 82f; Hansen 1987: 182, 430).

Region Sjælland:

21. Valløby, Valløby sn., Præstø Amt. (Stevns kommun), Sjælland. Gravfynd av ett kärl, av typen Drag. nr. 37, producerat i Rheinzabern. Både fyndet och graven dateras till perioden C1b (Eggers 1951: 86; Hansen 1987: 182, 412f).

22. Himlingøje 1980, Himlingøje sn., Præstø Amt. (Stevns kommun), Sjælland. Gravfynd av ett kärl, av typen Drag. nr. 37 och producerat i Lezoux daterat till C1, möjligtvis C1a. Graven dateras till perioden C1 (Hansen 1987: 182, 413).

Region Hovestaden:

23. Slusegård, Pedersker sn., Bornholms Amt. (Bornholms Regionskommun), Bornholm. Gravfynd i grav 913 av en terra sigillata-skärva försedd med perforering. Både graven och terra sigillatafyndet dateras till yngre romersk järnålder. Graven innehåller, förutom glas- och bärnstenspärlor, skelett från en 8-9-årig människa, könet är obestämt. Slusegård är en större gravplats på Bornholm med flera gravar som är daterade till yngre romersk järnålder som innehåller romersk import. Gravplatsen har använts under en lång kontinuitet från senare tid av förromersk järnålder till äldre germansk järnålder. Det förekommer både brand- och skelettgravar på platsen (Hansen 1987: 182, 419, 418f, 474; Lind 1991: 17).

24. Enekrogen III (Hundsemyre), Bodilsker sn., Bornholms Amt. (Bornholms Regionskommun), Bornholm. Gravfynd av ett kärl i det som har tolkats som en brandgrav. Kärlet är av typen Drag. nr. 37 och är producerat i Rheinzabern. Både terra sigillata-fyndet och graven dateras till perioden C1a. På gravfältet förekommer det romerska föremål i två andra brandgravar. Även på detta gravfältet förekommer det både skelett- och brandgravar (Eggers 1951: 90; Hansen 1987: 182, 418, 474; Klindt-Jensen 1991: 51).

25. Sylten 6, Ibsker sn., Bornholms Regionskommun, Bornholm. Boplatsfynd av en terra sigillata-skärva med ornamentik, daterad till yngre romersk järnålder. Sylten 1-6 består av flera mindre sammanhängande boplatser som utgör den sydöstra delen av det så kallade Ibsker-komplexet.

Ibsker-komplexet är det boplatssområde som omringar *Sorte Muld* som i sin tur har tolkas som en centralplats (Watt 2009: 5, 66).

Sverige

26. **Kroneborg**, *Hardeberga sn., Lunds kommun, Skåne*. Boplatssfynd av två terra sigillata-skärvor från två olika kärl, både skärvorna är daterade till äldre romersk järnålder (B). Boplatsten är belägen ca 8 km öster om Lund och dateras till äldre romersk järnålder. De två skärvorna hittades i en avfallsgrop (Bunte 1960: 216; Hansen 1982: 90; Hansen 1987: 182, 449).
27. **Känne (Kärna)**, *Burs sn., Gotland*. Boplatssfynd på platsen Stavgard av 39 skärvor som förmodligen är från samma kärl, av typen Drag. nr. 37 och är förmodligen producerat i Westerndorf. Både fyndet och boplatsten är daterad till yngre romersk järnålder. Stavgard är en större järnåldersboplatst där det har påträffats flera romerska föremål så som denariusmynt och glasfragment. Terra sigillata-kärlet hittades på en avfallsplats (Selling 1938: 101; Hansen 1982: 90; Hansen 1987: 182, 446).
28. **Söderåkra**, *Torsås kommun, Kalmar län, Småland*. Gravfynd av en mynningsskärv, möjligen av typen Drag. nr. 37, förmodligen producerat i Rheinzabern och daterat till förmodligen 100-talet. I anslutning till ett gravfält, finns en boplatst som är daterad till romersk järnålder samt att andra aktiviteter har hittats på platsen som till exempel järnframställning och andra romerska föremål som denariusmynt från kejsar Hadrianus tid och tre fingerringar (Pettersson 2007: 200f).
29. **Gamla Stångebro**, *Linköping, Linköpings kommun, Östergötland*. Gravfynd av ett inkomplett kärl av typen Drag. nr. 33, producerat i Lezoux och dateras till 160-180 e.Kr. Kärlet hittades i ett gravröse som är daterad till vendeltid. Runtomkring gravröset finns fem gravhögar som alla är daterad till äldre järnålder (Helander 1997: 49f).
30. **Vittene**, *Norra Björke sn., Trollhättans kommun, Västergötland*. Boplatssfynd av flera skärvor, dateras till yngre romersk järnålder som bland annat har påträffats nära en härd. Det är oklart ifall alla skärvor av terra sigillata hör till samma kärl. Tidigare har större fynd av guldföremål hittats på boplatsten. Utifrån det arkeologiska materialet på platsen har det tolkats som en hantverksplats. Boplatsten är daterad från förromersk järnålder till vendeltid, men fynd från bronsålder och vikingatid kan tyda på att boplatsten har haft en längre kontinuitet (Fors & Gerdin 2009: 9f, 160f).

Appendix 2

Fyndplats	Fynd	Fynd-kontext	Typ	Produktions-plats	Datering	Referens
1. Gudme II, DK	4 skärvor	Boplats	Okänd	Westerndorf?	(C)	Thomsen 1989: 19; Petersen 1994: 35
2. Gudme II, Lindagrene, DK	1 skärva	Boplats	Okänd	Okänd	(C)	AUD 1992: fyndplatsnr. 138
3. Lundeberg, DK	4 skärvor	Boplats	Okänd	Okänd	(C)	Thomsen 1993: 76f; Thomsen 1994: 25
4. Møllegårdsmarken, grav 797, DK	1 kärl	Grav	Dragendorff nr. 54	Rheinzabern	B2/C1a	Albrechtsen 1971a: 109; Hansen 1987: 182, 474
5. Møllegårdsmarken, g 769, DK	4-5 skärvor	Grav	Dragendorff nr. 54	Rheinzabern	B2/C1a	Albrechtsen 1971a: 71
6. Møllegårdsmarken g 834, DK	1 kärl	Grav	Dragendorff nr. 37	Rheinzabern	B2/C1a	Albrechtsen 1971a: 71f; Hansen 1987: 182, 474
7. Møllegårdsmarken g 1304, DK	1 skärva	Grav	Dragendorff nr. 37?	Rheinzabern?	C1b	Albrechtsen 1971a: 115f; Hansen 1987: 182, 474
8. Møllegårdsmarken g 1319, DK	1 skärva	Grav	Dragendorff nr. 37?	Rheinzabern?	C1	Albrechtsen 1971a: 81; Hansen 1987: 182, 474
9. Møllegårdsmarken g 1321, DK	2 sländ-trissor	Grav	Okänd	Okänd	C1b	Albrechtsen 1971a: 81; Hansen 1987: 182, 474
10. Møllegårdsmarken g 1339, DK	2 skärvor	Grav	Okänd	Okänd	C1	Albrechtsen 1971a: 83; Hansen 1987: 182, 474
11. Møllegårdsmarken g 1687b, DK	1 kärl	Grav	Dragendorff nr. 37	Rheinzabern	B2/C1a	Albrechtsen 1971a: 94; Hansen 1987: 182, 474
12. Bregentved I, DK	1 skärva	Grav	Okänd	Okänd	(C)	Henriksen 2009: 383
13. Skovgård, DK	1 skärva	Grav	Okänd	Okänd	(C)	Hansen & Lundø 2015: 38; Lundø 2014: 14
14. Lindeskov hestehave, DK	39 skärvor (1 kärl)	Grav	Dragendorff nr. 37	Rheinzabern?	C	Albrechtsen 1968: 78; Hansen 1987: 182, 474
15. Roerslev, DK	1 skärva	Boplats	Okänd	Okänd	(C)	Henriksen, Jacobsen, Lorentzen 1997: 196; Henriksen 1998: 14
16. Seden Syd, DK	1 skärva	Boplats	Okänd	Okänd	(C)	AUD 2003: fyndnr. 208

Fyndplats	Fynd	Fynd-kontext	Typ	Produktions-plats	Datering	Referens
17. Lundsgård, DK	1 skärva	Boplats	Dragendorff nr. 37	Westerndorf	C	Eggers 1951: 82f; Hansen 1982: 83; Hansen 1987: 182, 474
18. Vorbasse, DK	1 skärva, mortel	Boplats	Dragendorff nr. 45	Okänd	(C)	Hansen 2014: 445
19. Jens Kusk Vej, DK	1 skärva	Grav	Okänd	Okänd	(C)	Hansen 2014: 448
20. Enderupskov, DK	60 skärvor (1 kärl)	Grav	Dragendorff nr. 37	Lezoux	C1	Hansen 1982: 82f; Hansen 1987: 182, 474
21. Valløby, DK	1 kärl	Grav	Dragendorff nr. 37	Rheinzabern	C1b	Eggers 1951: 86; Hansen 1987: 182, 474
22. Himlingøje 1980, DK	1 kärl	Grav	Dragendorff nr. 37	Lezoux	C1	Hansen 1987: 182, 474
23. Slusegård, DK	1 skärva	Grav	Okänd	Okänd	C	Hansen 1987: 182, 474
24. Enekrogen III, DK	1 kärl	Grav	Dragendorff nr. 37	Rheinzabern	C1a	Eggers 1951: 90; Hansen 1987: 182, 474
25. Sylten 6, DK	1 skärva	Boplats	Okänd	Okänd	(C)	Watt 2009: 66
26. Kroneborg, SE	2 skärvor	Boplats	Okänd	Okänd	B	Bunte 1960: 216; Hansen 1987: 182, 474
27. Känne (Kärna), SE	39 skärvor (1 kärl)	Boplats	Dragendorff nr. 37	Westerndorf	C	Selling 1938: 101, 111; Hansen 1982: 90; Hansen 1987: 182, 474
28. Söderåkra, SE	1 skärva	Grav	Dragendorff nr. 37?	Rheinzabern?	100-talet? (B2-B2/C1a)	Petterson 2007: 200
29. Gamla Stångebro, SE	1 inkomplett kärl	Grav	Dragendorff nr. 33	Lezoux	160-180 e.Kr. (C1a)	Helander 1997: 50
30. Vittene, SE	flera skärvor	Boplats	Okänd	Okänd	(C)	Fors & Gerdin 2009: 160f